

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА**

Факультет геології, географії, рекреації і туризму

***Кафедра соціально-економічної географії і регіонаознавства імені
Костянтина Нємця***

До захисту допустити

Завідувач кафедри _____ Людмила НЕМЕЦЬ

« ____ » _____ 2024 р.

**МЕТОДИКА РОЗРОБКИ, ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ОЦІНКА
ЕФЕКТИВНОСТІ ІНТЕГРОВАНІХ УРОКІВ З ГЕОГРАФІЇ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

**Виконав: студент 2 курсу магістратури, групи ГТ-21
спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія),
ОПП «Географія, економіка та
краєзнавчо-туристична робота»
Зайцев Євген Володимирович**

**Науковий керівник:
к. геогр. н., доцент Телебенєва Євгенія Юрївна**

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою

Голова ЕК Тарас ПОГРЕБСЬКИЙ

Секретар ЕК Олена ПЕДЬ

« ____ » _____ 2024 р.

Харків – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП		3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ З ГЕОГРАФІЇ.....		6
1.1. Основні поняття та принципи інтегрованого навчання.....		6
1.2. Роль географії в інтегрованому навчанні.....		13
1.3. Особливості використання інтегрованих уроків з географії.....		19
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕГРОВАНИХ УРОКІВ З ГЕОГРАФІЇ У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС.....		23
2.1. Методика розробки інтегрованих уроків з географії.....		23
2.2. Можливості для інтеграції в окремих курсах шкільної географії.....		27
2.3. Приклади реалізації інтегрованих уроків з географії в шкільній практиці.....		31
2.4. Оцінка ефективності інтегрованих уроків з географії у начальному процесі.....		34
РОЗДІЛ 3. ПРИКЛАДИ РОЗРОБОК ІНТЕГРОВАНИХ УРОКІВ З ГЕОГРАФІЇ ДЛЯ УЧНІВ 8 КЛАСУ.....		36
3.1. Конспект інтегрованого уроку з географії на тему «Озера та штучні водойми України» для 8 класу.....		43
3.2. Конспект інтегрованого уроку з географії на тему «Політична карта світу. Державний лад України» для 8 класу.....		46
3.3. Переваги та недоліки інтегрованих уроків з географії.....		54
ВИСНОВКИ.....		56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....		58
ДОДАТКИ.....		64

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасна освіта вимагає впровадження нових методів навчання, які сприятимуть кращій взаємодії учнів із навчальним матеріалом та глибшому розумінню складних міждисциплінарних питань. З огляду на стрімкий розвиток інформаційних технологій та зростання обсягу доступної інформації, традиційні підходи вже не завжди здатні забезпечити формування системного мислення в учнів. У цьому контексті важливу роль відіграють інтегровані уроки, які поєднують знання з різних предметів, дозволяючи зробити освітній процес більш актуальним і відповідним до потреб сучасного суспільства.

Інтегроване навчання є важливим компонентом сучасної освіти, оскільки воно відповідає потребам суспільства у розвитку комплексних компетентностей у молоді. Цей підхід сприяє адаптації учнів до швидко змінюваного світу, що вимагає критичного мислення, креативності, комунікативності та здатності застосовувати знання у практичних ситуаціях.

У сучасному світі проблеми й виклики виходять за рамки однієї дисципліни. Інтегроване навчання дозволяє формувати в учнів цілісне розуміння складних питань, наприклад, змін клімату, розвитку технологій чи соціальних процесів. Концепція Нової української школи (НУШ) підкреслює важливість формування компетентностей, а саме здатності до критичного мислення; комунікативних навичок; вміння працювати в команді; застосування теорії на практиці. Також інтегроване навчання допомагає учням побачити практичне застосування шкільних знань у реальному житті. Це підвищує мотивацію до навчання та сприяє більш глибокому засвоєнню матеріалу.

Швидкий розвиток технологій, необхідність освоєння нових професій і вимоги ринку праці змушують розвивати в учнів здатність швидко вчитися, мислити творчо та адаптуватися до змін. Інтегроване навчання сприяє впровадженню сучасних методик: STEM-освіти (наука, технології, інженерія, математика); проєктної діяльності; використання цифрових технологій.

Актуальність теми кваліфікаційної роботи обумовлена сучасними викликами, які постають перед системою освіти, та необхідністю підготовки

учнів до життя в умовах швидких змін і глобалізації. Інтегроване навчання є важливим компонентом сучасної освіти, який відповідає потребам часу, стимулює інтерес до навчання та формує навички, необхідні для успішної адаптації в складному й динамічному світі. Його дослідження має велике значення для подальшого вдосконалення освітніх технологій і розвитку учнів.

Метою роботи є розробка та обґрунтування методичних підходів до організації інтегрованих уроків з географії, виявлення їх впливу на ефективність навчального процесу та формування компетентностей учнів.

Об'єктом дослідження є інтегроване навчання, а *предметом* – методика інтегрованих уроків з географії, їх вплив на розвиток учнів та підвищення якості освітнього процесу.

Завдання дослідження включають:

- дослідити основні принципи інтегрованого навчання;
- розглянути роль географії в контексті інтегрованих уроків;
- проаналізувати існуючі методики для розробки інтегрованих уроків;
- оцінити ефективність інтегрованих уроків на прикладі шкільного курсу з географії;
- розробити конспекти інтегрованих уроків з географії;
- визначити переваги та можливі труднощі використання інтегрованих уроків з географії;

Методологічна основа дослідження включає аналіз педагогічної літератури з інтегрованих методик, вивчення досвіду проведення інтегрованих уроків у школах, а також емпіричне дослідження з використанням анкетування та спостереження.

На сьогодні питання інтегрованих уроків у педагогіці досі залишається недостатньо вивченим. Дослідники здебільшого зосереджуються на загальному понятті інтеграції в освітньому процесі та її особливостях, а не на аналізі взаємозв'язків і потенціалу інтеграції між окремими шкільними предметами. Окремі аспекти впровадження інтегрованих уроків у шкільному курсі географії вивчали такі вчені, як Л. Пруднікова, В. Середнікова, Л. А. Куліченко, О. В. Солошенко, А. І. Сокальський, О. І. Великодний, В. В. Конофольська,

І. Кривуца, О. Несен та інші [9, 32, 49, 53].

Структура роботи складається зі вступної частини, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи без додатків – 63 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ З ГЕОГРАФІЇ

1.1. Основні поняття та принципи інтегрованого навчання

У сучасному світі, де інформаційні технології та суспільні зміни стрімко розвиваються, навчання не може бути відокремленим від реального життя. Шкільна освіта трансформується, адаптуючись до вимог сучасності, і ключову роль у цьому процесі відіграє реформа «Нова українська школа», яка запроваджує інтегрований підхід. Завдяки інтегрованому навчанню вчителі та учні отримують можливість сприймати навчальний матеріал у контексті реальних життєвих ситуацій та світового досвіду. У Великому тлумачному словнику інтеграція визначається як «системне об'єднання та узгодження функцій різних складових для створення єдиної системи» [31]. Іншими словами, це об'єднання різних елементів чи аспектів для досягнення спільної цілі або результату.

У рамках системного підходу інтеграція розуміється як процес об'єднання двох або більше окремих систем для створення нової, що має унікальні властивості й характеристики, які з'являються завдяки взаємодії її компонентів. Цей процес не тільки змінює властивості та зв'язки між елементами, але також може привести до виникнення нових функцій, взаємодій і можливостей, що були відсутні в окремих системах до інтеграції.

Деякі дослідники, зокрема Н. С. Антонов, розглядають поняття «інтеграції» у широкому науковому контексті як протилежність «диференціації», наголошуючи на його системності. Вони описують інтеграцію як процес взаємодії, об'єднання та уніфікації знань, який водночас співіснує з процесами розділення та диференціації. У своїх дослідженнях вони акцентують на важливості розуміння цієї взаємодії як ключового елемента для розвитку наукових концепцій і педагогічної практики [1].

За Н. Костюком, інтеграція – це процес взаємодії елементів, кожен з яких зберігає власні властивості, але об'єднується, розвивається і зміцнюється через утворення значущих зв'язків між ними. Така взаємодія формує інтегрований

об'єкт або цілісну систему з новими якісними характеристиками. У новій структурі залишаються індивідуальні особливості початкових елементів, однак разом вони утворюють інноваційну та більш складну цілісність [9].

І. М. Козловська наголошує на важливості як самого процесу інтеграції, так і його результату, зазначаючи, що вони становлять нерозривну єдність. Інтеграція є багатогранним процесом, який включає різні компоненти та потребує їх узгодженості та взаємодії. У результаті цього процесу формується єдиний, цілісний об'єкт або система, де різні елементи поєднуються у щось більше, ніж просто сума їх окремих частин [29].

Отже, інтеграція – це складний процес, що включає взаємодію, об'єднання, вплив один на одного, проникнення, зближення та відновлення єдності між двома або більше системами. Цей процес призводить до створення нової цілісної системи, яка має унікальні властивості та зв'язки між оновленими елементами. Інтеграція підкреслює важливість спільної роботи та взаємодії між різними частинами системи для досягнення цілісності та підвищення їхньої ефективності. Ця концепція інтеграції в рамках системного підходу також знаходить своє відображення в освіті.

Інтегроване навчання – це підхід до освітнього процесу, що передбачає поєднання знань, умінь і навичок з різних предметів або галузей у межах однієї теми, проекту чи діяльності. Інтеграційні уроки – це форма організації навчального процесу, в якій поєднуються елементи різних навчальних предметів для вивчення однієї теми. Цей підхід спрямований на формування цілісного уявлення про світ, розвиток критичного мислення, креативності та вміння застосовувати знання у реальних життєвих ситуаціях [22].

Метою інтегрованого уроку є: забезпечення глибокого та комплексного розуміння теми; формування критичного мислення і здатності до аналізу; створення умов для творчості та самостійної роботи учнів.

Характерними ознаками інтегрованого уроку є: міжпредметні зв'язки, які об'єднують матеріали з різних дисциплін (наприклад, географія + біологія + історія); цілісний підхід, який розкриває тему через взаємозв'язок різних аспектів; практична спрямованість, що формує навички вирішення реальних

проблем; активне залучення учнів, а саме використання інтерактивних методів (дискусії, проекти, дослідження).

Рис. 1.1. Основні ознаки інтегрованого уроку (складено автором за даними [22])

Основні завдання інтегрованого навчання спрямовані на реалізацію його мети та забезпечення цілісного, системного підходу до засвоєння знань, формування ключових компетентностей і підготовки учнів до вирішення реальних життєвих проблем.

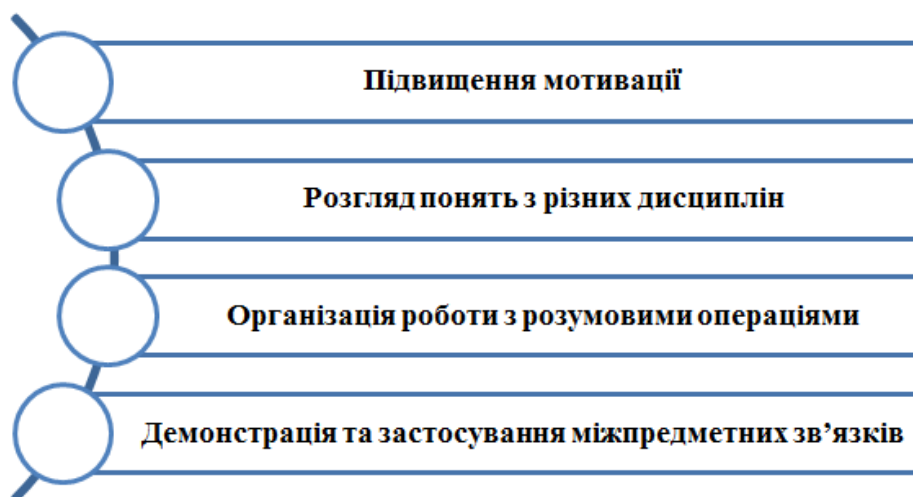

Рис. 1.2. Основні завдання інтегрованого уроку (побудовано автором за даними [21])

Основними особливостями інтегрованого навчання є те, що теми об'єднують знання з різних навчальних дисциплін; учні виконують завдання, які мають прикладне значення; часто навчання базується на виконанні проектів; вивчення матеріалу з фокусом на зв'язок між теорією та практикою; використання

активних методів навчання (групова робота, ігри, дослідження, експерименти).

Інтегроване навчання сприяє розвитку комплексного мислення; забезпечує мотивацію через зв'язок навчання з життєвими ситуаціями; формує вміння працювати у команді та розв'язувати складні задачі; допомагає учням краще розуміти зв'язки між різними галузями знань [46].

Принципами інтегрованого навчання є основні положення, які визначають підхід до організації інтегрованого освітнього процесу. Вони спрямовані на забезпечення ефективного поєднання різних дисциплін та формування цілісного світогляду в учнів.

Рис. 1.3. Основні принципи інтегрованого навчання (побудовано автором за даними [46])

Дотримання цих принципів дозволяє зробити інтегроване навчання ефективним, сприяючи формуванню в учнів комплексного бачення світу та необхідних компетентностей для життя і роботи в сучасному суспільстві.

Інтегроване навчання ґрунтується на системному підході, де межі між

окремими предметами стають менш чіткими, а навчальний процес влітається в загальну картину світу. Вчителі заохочують учнів знаходити взаємозв'язки між різними дисциплінами, застосовуючи вже набуті знання та навички з різних областей.

Цей підхід сприяє розвитку критичного мислення, поглибленню розуміння та використанню загальних концепцій, а також формує вміння толерантно ставитися до різних цінностей і поглядів. Крім того, він навчає учнів приймати рішення, аналізувати інформацію та виконувати нові завдання.

Стандарт початкової освіти визначає міжпредметну компетентність як здатність учня застосовувати знання, вміння, навички, методи діяльності та ставлення, що відносяться до різних навчальних предметів і предметних областей. Ця компетентність передбачає можливість учня аналізувати проблеми, використовувати різноманітні підходи та інтегрувати знання з різних предметів для розв'язання практичних завдань. Іншими словами, міжпредметна компетентність забезпечує основу для об'єднання знань і навичок з різних навчальних галузей для досягнення глибшого розуміння та вирішення реальних проблем [25]. Приклади: тема уроку: Збереження природи. Відбувається об'єднання предметів: географія (вплив клімату), біологія (екосистеми), хімія (забруднення довкілля), інформатика (створення презентації). Ще один приклад: тема: Вода в природі. Відбувається об'єднання предметів: географія (роль води в природі, гідросфера), фізика: властивості води (агрегатні стани, поверхневий натяг), література (аналіз творів, де вода є символом), образотворче мистецтво (створення ілюстрації про воду). Цей підхід широко застосовується у сучасній освіті, особливо в рамках концепції Нової української школи (НУШ).

Професорка Джулія Томпсон Кляйн з Університету Вейна (США) досліджувала історичні джерела, що датуються 1855 роком, де вперше згадувалася інтеграція принципів психології в навчання. Такі ідеї також активно обговорювалися американськими педагогами того часу, які вели дискусії про роль шкіл у соціальному житті країни. Ці обговорення відображали швидкий розвиток освіти та зміну ставлення до неї в той період [2].

Вчителі початкової школи в Колорадо, США, вважають інтегроване навчання важливим інструментом, який допомагає учням усвідомити значення кожного навчального предмета. Вони переконані, що ефективна організація інтегрованих уроків вимагає від вчителя відкритості та уважності до індивідуальних потреб учнів. Крім того, важливо, щоб вчитель умів структурувати уроки навколо тем, які цікавлять учнів, а також інтегрувати зміст різних предметів для забезпечення глибшого розуміння матеріалу [1].

Таким чином, з урахуванням наведеного, інтегроване навчання можна розглядати як процес, спрямований на глибше засвоєння знань через їх використання в широкому контексті, інтеграцію в різні дисципліни та розвиток міжпредметних компетенцій.

На практиці інтегроване вивчення предметів відкриває нові можливості завдяки творчості вчителів і учнів, створюючи динамічну та захоплюючу освітню атмосферу. Цей підхід дозволяє організувати навчання, яке відображає реальний світ за межами класної кімнати, а також сприяє розвитку креативного мислення та практичних навичок учнів.

Експерти відзначають, що інтегроване навчання має кілька переваг, серед яких розвиток ключових навичок, таких як комунікація, співпраця та критичне мислення. Цей підхід сприяє не лише поглибленню теоретичних знань, але й їх практичному використанню, що підвищує готовність студентів до викликів сучасного ринку праці. Крім того, інтегроване навчання розширює уявлення про глобальні та міждисциплінарні аспекти вибраної сфери, а також підвищує усвідомлення можливостей мережевої взаємодії та корпоративної культури, що сприяє успішній інтеграції на робочому місці [3].

Один з основних пріоритетів Нової української школи полягає в розвитку життєвих компетентностей. Відповідно до Державного стандарту початкової освіти, визначено 11 ключових компетентностей, які є невід'ємною частиною успішної особистості:

Ключові компетентності які є невід'ємною частиною успішної особистості відповідно до Державного стандарту початкової освіти (складено автором за даними [14])

1.	Уміння ефективно володіти державною мовою.
2.	Здатність до комунікації як рідною, так і іноземними мовами (якщо вони відрізняються від державної).
3.	Розвинута математична компетентність.
4.	Компетентність у природничих науках, техніці та технологіях.
5.	Здатність до інноваційного мислення.
6.	Усвідомлення екологічних проблем і розвинена екологічна компетентність.
7.	Уміння працювати з інформацією та використовувати комунікаційні технології.
8.	Готовність до безперервного навчання та розвитку навичок протягом усього життя.
9.	Розвинуті громадянські та соціальні компетентності.
10.	Культурна компетентність, а також знання національної та світової культури.
11.	Уміння планувати і управляти фінансами, а також підприємливість.

Інтегроване навчання ставить перед педагогами нові виклики, вимагаючи від них не лише ролі вчителя, а й ролі дослідника, наукового керівника, менеджера і т. д. Це підхід, що виходить за межі простої передачі знань і акцентує увагу на їх активному використанні в конкретному контексті, сприяючи розвитку критичного мислення та творчих навичок учнів. Вчителі мають бути готовими вивчати нові методи викладання, шукати цікаві способи подання матеріалу та адаптуватися до індивідуальних потреб кожного учня, щоб забезпечити ефективне навчання в інтегрованому середовищі.

Безумовно, інтегровані уроки не лише підвищують мотивацію до навчання, а й сприяють розвитку дослідницького інтересу учнів. Вони надають можливість учням збирати, аналізувати та обробляти інформацію з різних джерел, що допомагає формувати цілісне уявлення про світ. Крім того, інтегровані уроки сприяють розвитку мовлення завдяки активній комунікації та співпраці між учнями. Учні вчаться порівнювати, узагальнювати та робити висновки, що є важливими навичками для формування інтелектуально-розвиненої особистості.

Такий підхід до навчання допомагає виховати всебічно розвинену та гармонійну особистість, готову до викликів сучасного світу [26].

Інтеграція в навчанні виходить за межі початкової школи і є важливою стратегією, що створює міцний фундамент для подальшого освітнього та професійного розвитку. Головною метою інтегрованого навчання є розширення розуміння учнями їх ставлення до навколишнього світу, досліджуючи його з різних точок зору. Це сприяє розвитку критичного мислення, аналітичних навичок і здатності розглядати складні проблеми з різних наукових, соціальних і культурних перспектив. Такий підхід допомагає учням не лише засвоювати факти, але й розвивати навички, які вони зможуть успішно застосовувати в різних сферах життя.

1.2. Роль географії в інтегрованому навчанні

У сучасному освітньому середовищі, де обсяг знань постійно зростає і змінюються вимоги до учнів, інтегроване навчання стає дедалі більш важливим. Об'єднання різних предметів створює цілісний підхід до освіти, сприяючи розвитку критичного мислення, творчості та навичок розв'язання проблем. У цьому контексті географія займає центральне місце, оскільки вона допомагає зв'язати науку з реальним життям, показуючи взаємозв'язки між людьми і навколишнім середовищем, а також між різними культурами та соціальними системами.

По-перше, географія створює основу для розуміння світу, в якому живуть учні. Вона допомагає зв'язати фізичні процеси на Землі з соціальними явищами. Наприклад, вивчення кліматичних умов різних регіонів може бути пов'язане з дослідженням способів життя місцевих жителів, їх традицій та економічних активностей. Це дає можливість учням глибше зрозуміти взаємозв'язок між природою і суспільством, розвиваючи їхнє глобальне мислення.

По-друге, географія допомагає учням розвивати комплексне мислення. Вона вимагає аналізу та синтезу різноманітної інформації з різних джерел, що сприяє формуванню навичок критичного мислення та ухвалення обґрунтованих рішень. Наприклад, вивчення глобальних проблем, таких як зміни клімату чи зникнення

лісів, у контексті географії дозволяє учням аналізувати не лише природні, а й соціальні та економічні аспекти цих питань [27].

По-третє, географія сприяє розвитку глобальної громадянської компетентності. Вона допомагає учням усвідомлювати та цінувати різноманіття культур, вивчаючи географічні характеристики різних регіонів світу, їхні історії та традиції. Це формує толерантний і відкритий світогляд у учнів, які здатні розуміти та поважати різноманітність людей і культур.

Отже, географія є важливим елементом інтегрованого навчання, що сприяє розвитку комплексного мислення, глобальної громадянської компетентності та усвідомленню взаємозв'язків між людьми, суспільством і навколишнім середовищем. Інтегровані методи навчання з використанням географії допомагають формувати учнів, які готові ефективно діяти в складному інформаційному та глобалізованому світі.

По-четверте, географія служить інтеграційним зв'язком між різними предметами, що дає змогу учням усвідомлювати взаємозв'язки між різними дисциплінами. Наприклад, вивчення географії може бути поєднане з історією для аналізу формування культурних і політичних кордонів, з біологією для дослідження розподілу природних ресурсів і впливу людської діяльності на них, а також з економікою для вивчення торгових маршрутів і економічних систем різних країн [23].

Географія також може спонукати учнів до практичної діяльності, наприклад, вивчення різних типів рельєфу може бути поєднане з відвідуванням місцевих екологічних об'єктів та географічних пам'яток. Це дає можливість учням отримати практичний досвід і підвищити інтерес до навчання.

Крім того, географія відіграє важливу роль у розвитку просторового мислення. Вона допомагає учням орієнтуватися в просторі, вивчаючи карти, глобуси та інші географічні інструменти, що сприяє розвитку навичок навігації та географічної грамотності, які є необхідними для успішної адаптації в сучасному світі.

Географія також є основою для розвитку міждисциплінарних проектів і досліджень. Інтегровані проекти, які поєднують географію з іншими

навчальними предметами, дають можливість учням застосовувати свої знання в різних контекстах, а також розвивати творчі та дослідницькі навички. Наприклад, проект, що вивчає вплив змін клімату на розвиток місцевих екосистем, може включати елементи географії, біології, екології та соціології [28].

Крім того, географія сприяє розвитку міжкультурного розуміння та толерантності до різних націй. Дослідження культурних особливостей і географічних характеристик різних регіонів світу допомагає учням розширити свій культурний кругозір, а також зрозуміти та поважати різноманітність людей і культур.

Інтеграція навчального матеріалу з географії та інших предметів відбувається через об'єднання навколо вивчення конкретного об'єкта або явища в природному середовищі, вирішення міждисциплінарних проблем або створення нових творчих проектів.

Проведення інтегрованого уроку з географії в школі допомагає учням сформуванню цілісного уявлення про діалектичні закони вивчення навколишнього географічного світу, а також про їх взаємозв'язки і взаємозалежності. Це сприяє більш глибокому розумінню та розширенню знань учнів щодо геосистем і їх практичного застосування в контексті процесів та явищ, що відбуваються в реальному світі [19].

Використання інтегрованих підходів у вивченні географії в шкільних програмах є обґрунтованим, оскільки це відповідає потребі в синтезі знань, умінь та навичок учнів з різних наук.

Впровадження інтегрованих методів і прийомів у навчанні географії допомагає учням краще засвоювати матеріал, оскільки він розглядається з різних перспектив. Це сприяє розвитку системного мислення, формує цілісне уявлення про світ, закріплює загальнокультурні цінності та створює атмосферу співпраці. Такий підхід також стимулює активну участь учнів, адже кожен із них бере активну участь у спільному процесі пізнання.

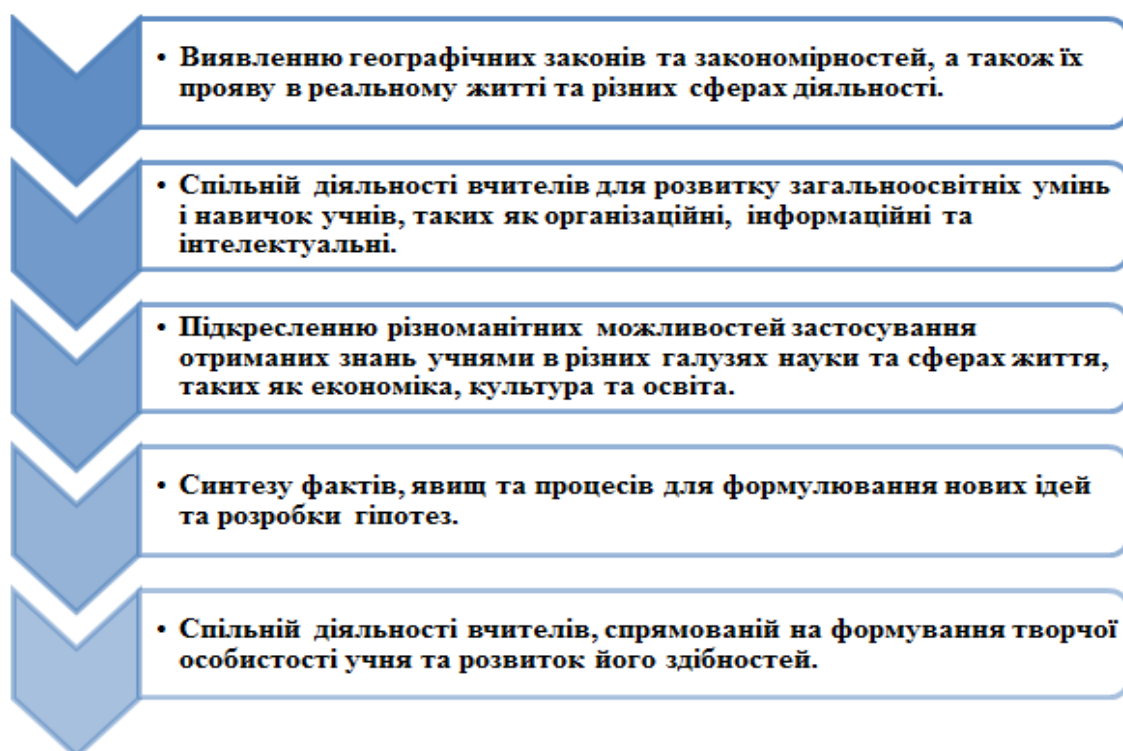

Рис. 1.4. Основні переваги інтегрованих уроків з географії
(складено автором за даними [21])

1.	Є логічний зв'язок між матеріалом різних предметів.
2.	Структура уроку є нетрадиційною: вона компактна, чітка і поділена на блоки, кожен з яких охоплює два-три різні предмети. Мотиваційні та рефлексивні елементи також мають свої особливості.
3.	Уроки насичені інформацією.
4.	Викладання матеріалу з різних предметів орієнтоване на досягнення однієї загальної мети, і інформація вибирається лише для її реалізації.
5.	Місце проведення уроку та його оформлення вибираються з урахуванням особливостей навчального процесу.
6.	Різні види діяльності учнів комбінуються з різними методами навчання, такими як колективна, парна, групова та індивідуальна робота.
7.	Використовуються різноманітні навчальні засоби, такі як відео- та аудіо-записи, мультимедійні презентації, але це робиться обережно і в помірних кількостях.
8.	Емоційний вплив на учнів збільшується.
9.	Учні демонструють високу активність, а їхнє навантаження чітко визначене.

Рис. 1.5. Специфічні риси інтегрованих уроків, які відрізняють їх від традиційних методів навчання (складено автором за даними [16])

Ефективність впровадження інтегрованих уроків залежить від того, наскільки вчитель знайомий з методикою їх проведення і вміє поєднувати ці уроки з традиційними формами навчання у своїй системі.

Підготовка до інтегрованого уроку з географії для вчителя включає такі етапи:

Етапи підготовки до інтегрованого уроку з географії для вчителя	Аналіз навчальних програм з географії та інших предметів.
	Ознайомлення з річним календарним плануванням.
	Вибір формату інтеграції.
	Порівняння навчального матеріалу з географії та інших предметів для виявлення спільних тем.
	Встановлення зв'язків між різними темами.
	За потреби, коригування порядку викладу тем, враховуючи місце інтегрованого уроку у календарно-тематичному плані.
	Формулювання кінцевої мети та визначення очікуваних результатів для учнів.
	Визначення цілей інтегрованого уроку з урахуванням дидактичних завдань всіх інтегрованих предметів.
	Розробка завдань для уроку.
	Оцінка готовності учнів до інтегрованих занять.
	Визначення ключових і предметних компетенцій, які потрібно сформувати під час уроку.
	Підготовка до уроку, включаючи вибір методів навчання та проведення попереднього хронометражу.
	При необхідності – формування учнівських груп.
	Визначення системи оцінювання проєктів та методів контролю.
Складання плану-конспекту інтегрованого уроку.	

Рис. 1.6. Етапи підготовки до інтегрованого уроку з географії для вчителя (складено автором за даними [13])

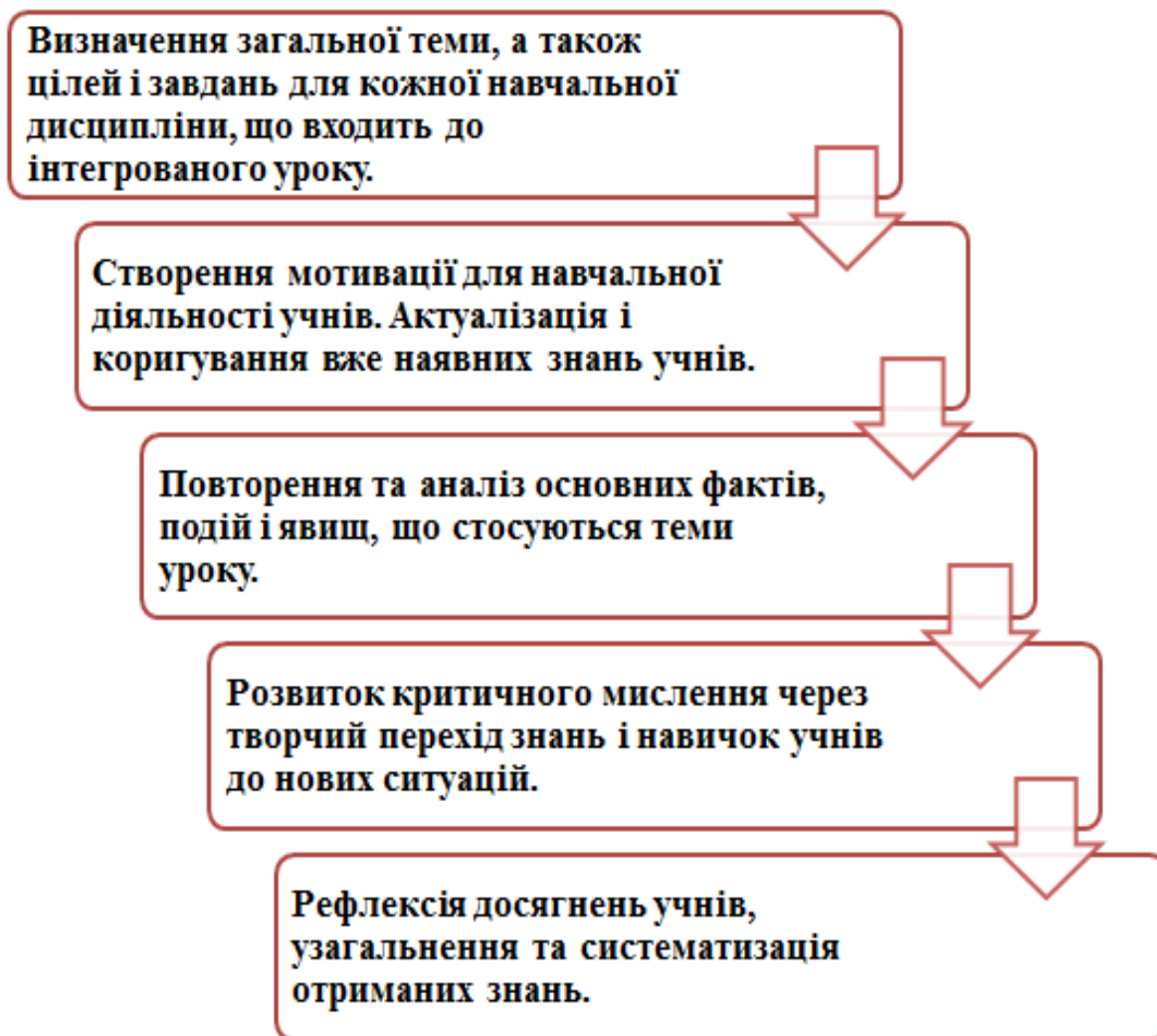

Рис. 1.7. Етапи інтегрованого уроку з географії (складено автором за даними [9])

Географія відіграє значну роль у формуванні екологічної свідомості учнів. Вивчаючи вплив людської діяльності на довкілля та способи збереження природних ресурсів, учні усвідомлюють важливість екологічної стійкості і вчаться приймати відповідальні рішення щодо використання природи.

Таким чином, географія в інтегрованому навчанні є важливим чинником у розвитку комплексних навичок учнів, розширенні їхнього світогляду, формуванні міжкультурної та екологічної свідомості, а також підтримує міждисциплінарний підхід до навчання. Вона служить основою для творчого та критичного мислення, які необхідні учням для досягнення успіху в сучасному світі.

1.3. Особливості використання інтегрованих уроків з географії

Сучасний розвиток освіти вимагає вдосконалення та розширення навчальних методів, особливо у середній та старшій школі, де акцент робиться на формуванні особистості учня та його інтелектуальному і творчому розвитку. Традиційна освітня модель вже не відповідає потребам сьогодення, тому вчителям необхідно забезпечити реалізацію єдиного системного мислення через отримання знань.

Урок є важливим елементом життя дитини, і досвід, який вона отримує під час навчання, повинен бути пронизаний високою культурою спілкування. Цей короткий проміжок часу, що триває приблизно сорок хвилин, не лише доповнює її життя вдома або на вулиці, але й представляє собою «частину історії особистісного розвитку дитини». На жаль, шкільні програми часто організовані так, що знання учня діляться за штучно встановленими предметними межами. Саме ця проблема стала поштовхом для розробки системи інтегрованих уроків.

Запровадження інтегрованого підходу в навчанні сприяє формуванню всебічно розвиненої особистості, яка має глибоке розуміння світу, вміє самостійно організовувати та систематизувати свої знання і застосовувати нестандартні рішення для вирішення проблем. З іншого боку, цей метод є привабливим для вчителів, адже дозволяє краще оцінити здібності та знання учнів, а також сприяє їхньому розвитку. Інтеграція навчального процесу спонукає до пошуку нових форм і методів навчання, що є важливим аспектом для творчого розвитку всіх учасників освітнього процесу: вчителів, методистів, психологів і всіх, хто бажає адаптуватися до потреб та інтересів сучасних дітей, надаючи їм необхідну увагу і підтримку [27].

Інтегровані уроки з географії, а також з іншими предметами, набирають популярності в сучасній освітній системі. Цей підхід полягає в об'єднанні змісту різних дисциплін в одне ціле, щоб створити комплексний навчальний досвід для учнів. При впровадженні інтегрованих уроків з географії виникають як переваги, так і виклики, які потрібно враховувати для успішної реалізації цього методу навчання.

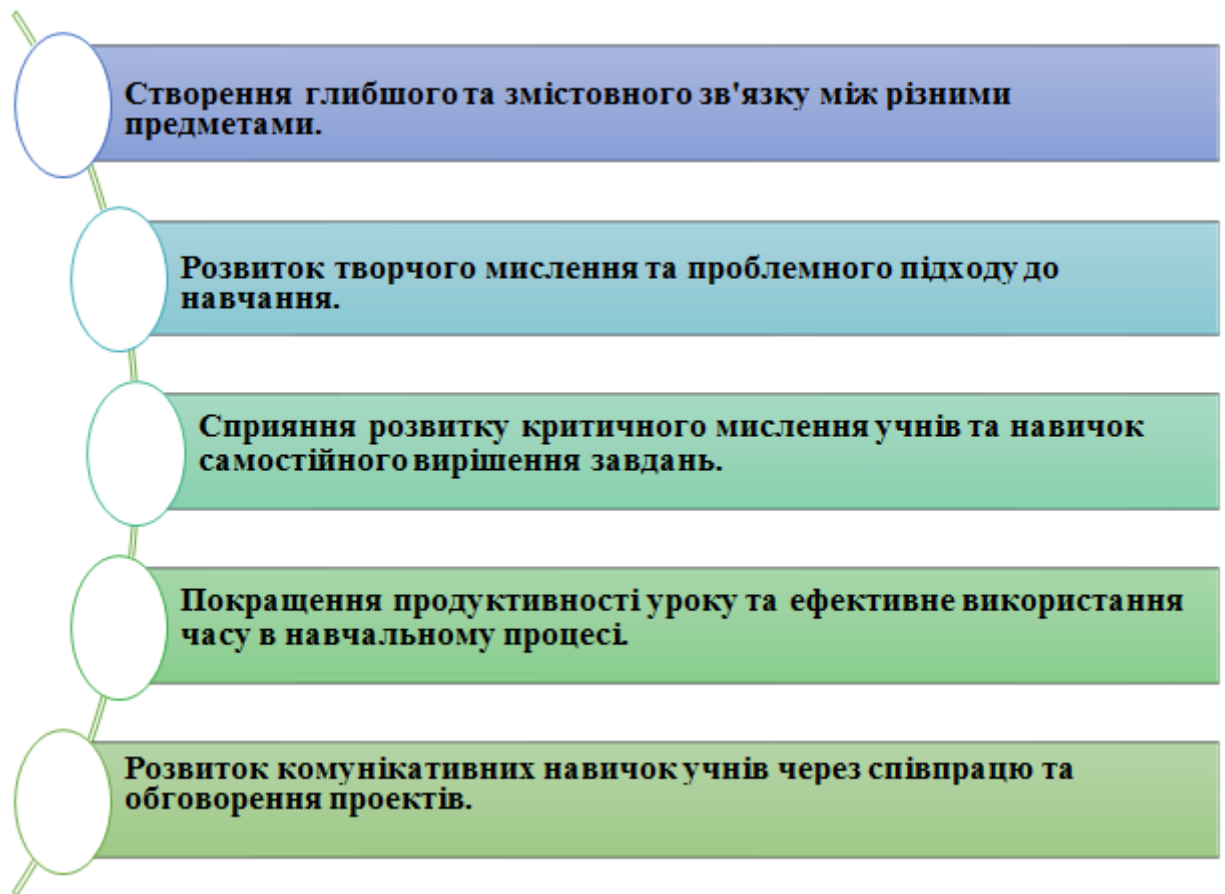

Рис. 1.8. Переваги використання інтегрованих уроків з географії [46]

Однією з основних переваг інтегрованих уроків з географії є можливість створення більш глибоких і змістовних зв'язків між різними предметами. Географія має багато взаємозв'язків з іншими дисциплінами, такими як історія, біологія, економіка та інші. Інтеграція цих предметів допомагає учням краще розуміти, як різні аспекти знань пов'язані між собою та як їх можна застосовувати в реальних життєвих ситуаціях. Наприклад, при вивченні культурних особливостей різних регіонів світу, учні можуть також аналізувати, як ці культури впливають на формування історичних подій або економічних систем.

Ще однією перевагою є сприяння розвитку творчого мислення та проблемного підходу в навчанні. Інтегровані уроки з географії вимагають від учнів аналізу різноманітної інформації, здатності знаходити зв'язки між різними фактами та креативно розв'язувати проблеми. Це сприяє розвитку їхнього критичного мислення та навичок самостійного вирішення задач, що є

важливими для їхнього подальшого успіху в навчанні та житті.

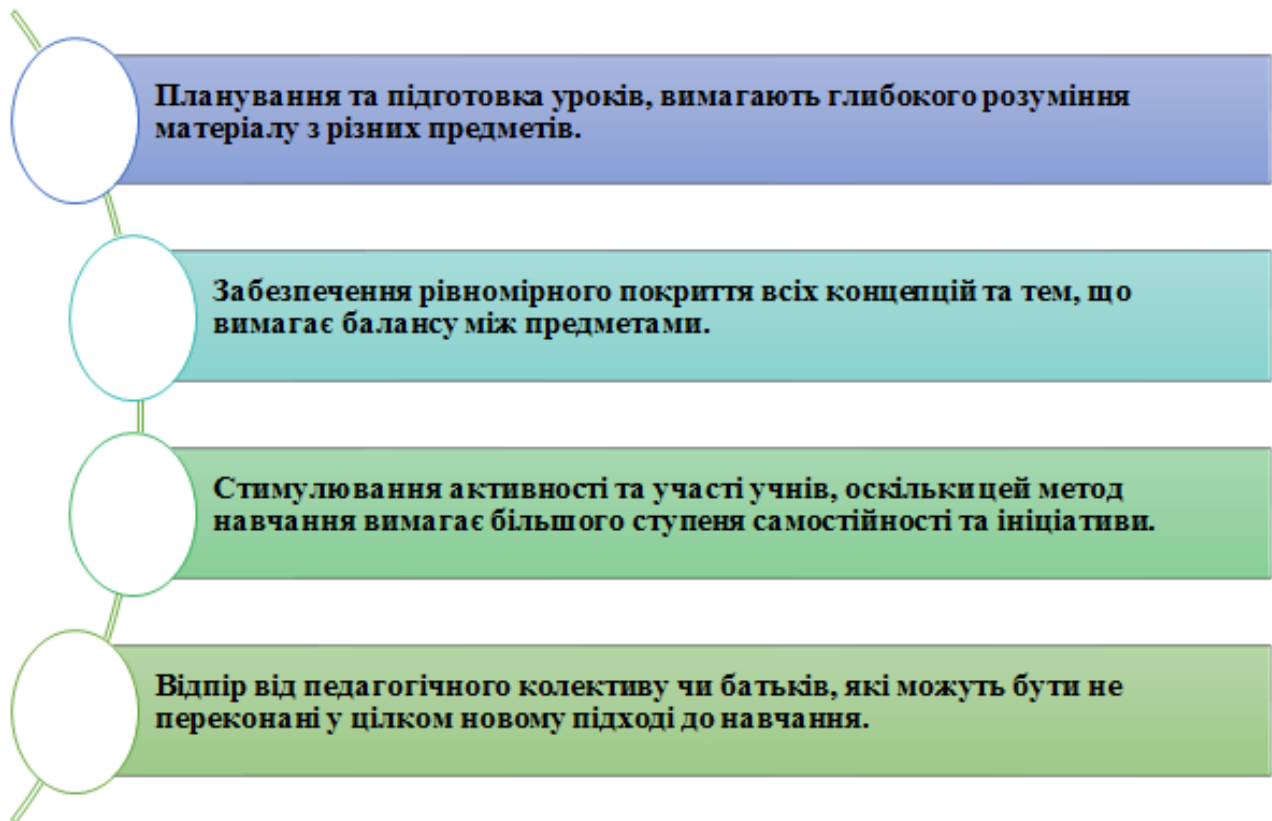

Рис. 1.9. Виклики використання інтегрованих уроків з географії [46]

Однак, поряд із перевагами інтегрованих уроків з географії виникають і певні виклики, які потребують вмілого підходу. Один з найбільш помітних викликів полягає в плануванні та підготовці уроків. Інтегровані заняття вимагають від вчителя глибоких знань не лише з географії, а й з інших предметів, а також вміння ефективно поєднувати ці знання в навчальних планах та завданнях. Це може вимагати від педагога додаткового часу та зусиль для належної підготовки до уроків [8].

Ще одним моментом є забезпечення необхідного рівня активності та участі учнів під час інтегрованих уроків. Оскільки цей метод навчання вимагає більшої самостійності та ініціативи з боку учнів, важливо заохочувати їх до активної участі та співпраці під час роботи над проектами та завданнями.

Крім того, інтегровані уроки з географії мають додаткову перевагу у вигляді більш ефективного використання навчального часу. Об'єднуючи різні предмети, ці уроки дозволяють вчителю підвищити продуктивність занять,

зменшити дублювання матеріалу та зробити процес навчання більш насиченим і цікавим для учнів.

Ще однією перевагою інтегрованих уроків з географії є їхня здатність сприяти розвитку комунікативних навичок учнів. Під час роботи над проектами або завданнями, які вимагають співпраці та обговорення, учні навчаються ефективно спілкуватися, ділитися думками та ідеями, а також враховувати різні точки зору [9].

Проте впровадження інтегрованих уроків з географії стикається з певними труднощами, зокрема забезпеченні всебічного охоплення всіх необхідних концепцій і тем відповідно до навчальних стандартів. Інтеграція різних предметів може призвести до поверхневого вивчення конкретних тем, якщо не буде дотримано належного балансу між предметами та обсягом матеріалу.

Крім того, інтегровані уроки можуть стикатися з супротивом з боку вчителів або батьків, які можуть бути скептично налаштовані щодо нового підходу до навчання. Така реакція може бути викликана недостатньою поінформованістю або страхом перед змінами в навчальному процесі.

Таким чином, інтегровані уроки з географії мають численні переваги, такі як встановлення глибоких зв'язків між предметами, розвиток творчого мислення у учнів і сприяння їх активному навчанню. Однак для їх успішного впровадження вчителі повинні ретельно планувати та готуватися до уроків, а також заохочувати учнів до активної участі під час занять. За правильного підходу інтегровані уроки з географії можуть стати дієвим інструментом для розвитку навичок учнів і підготовки їх до життя в сучасному суспільстві.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕГРОВАНИХ УРОКІВ З ГЕОГРАФІЇ У НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

2.1. Методика розробки інтегрованих уроків з географії

Відповідно до Національного стандарту базової загальноосвітньої програми, ухваленого Урядом України 23 листопада 2011 року (рішення № 1392), з 2018 року в старших класах навчальних закладів відбувається оновлення навчального процесу. Це робиться для кращого визначення учнями своєї майбутньої професійної діяльності, задоволення їхніх освітніх потреб та розширення можливостей. У цьому контексті програма для старшокласників, крім традиційних предметів, також включає нові інтегровані курси. Одним із таких нововведень став експериментальний інтегрований курс «Природничі науки», розроблений для учнів, які мають особливий інтерес до природничих наук. Він був запроваджений у рамках загальнодержавного експерименту «Розробка та впровадження навчально-методичного забезпечення для інтегрованого курсу «Природничі науки» для старшокласників», що тривав з серпня 2018 року по жовтень 2022 року за програмою, затвердженою Міністерством освіти і науки України наказом №863 від 3 серпня 2018 року [14, 38].

У країнах Європейського Союзу викладання природничих наук на старшому рівні освіти багато в чому визначається самими закладами освіти. Учителі та навчальні заклади мають свободу обирати методи та стратегії навчання для різних предметів на різних етапах навчання. В Україні також проводилися дослідження для випробування та оцінювання програм та підручників з інтегрованих курсів природничих наук. Важливим кроком стало впровадження інтегрованого курсу «Природничі науки» як обов'язкового для учнів 10-11 класів у стандартному навчальному плані – вперше в історії.

Курс «Природничі науки» спрямований на те, щоб допомогти учням глибоко зрозуміти наукові основи природи, які формують їхній світогляд і компетентності в цій сфері. Він сприяє усвідомленню учнями своєї ролі в екосистемі та знайомить їх із ключовими концепціями, що є важливими для

розуміння природних процесів. Завдяки активному залученню в дослідницьку діяльність курс мотивує учнів використовувати наукові методи в різних сферах життя – від особистого розвитку до прийняття обґрунтованих рішень у соціальному та професійному житті. Учні вчаться ставити наукові завдання, формулювати гіпотези та перевіряти їх, що розвиває їхні дослідницькі навички та сприяє глибшому засвоєнню знань. Курс також створює надійну основу для формування цілісного уявлення про світ і підготовки до свідомого та відповідального ставлення до навколишнього середовища [7].

Підхід до навчання в межах інтегрованого курсу базується на застосуванні комбінованих технологій та активних, інтерактивних методів. Це сприяє розвитку навичок і вмінь учнів, формуванню важливих життєвих цінностей, а також створює умови для ефективної комунікації та співпраці між ними. Особливий акцент зроблено на активну участь кожного учня в колективному освоєнні матеріалу, що заохочує взаємну підтримку та обмін знаннями в групі [7].

Інтегрований навчальний процес включає різні методи, серед яких традиційні уроки та їхні модифікації, семінари, лекції, лабораторні роботи, заняття за вибором, заліки, наукові конференції, екскурсії, а також інші форми практичних занять (рис. 2.1).

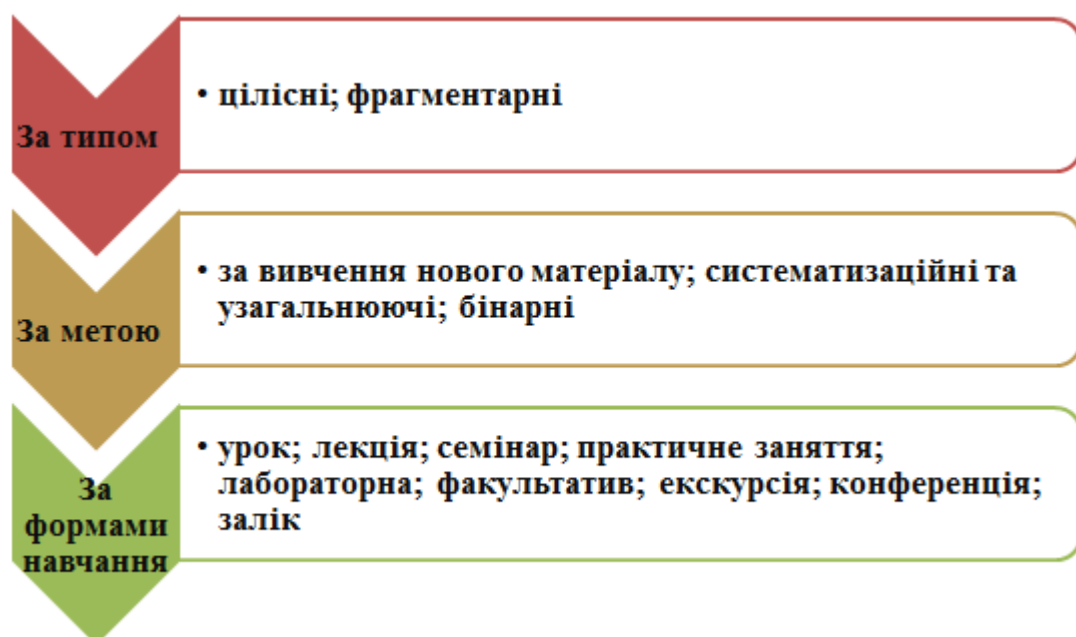

Рис. 2.1. Види інтегрованих уроків [24]

Уроки, що поєднують елементи різних дисциплін, можуть бути як повністю інтегрованими, так і частково. Найчастіше рекомендується використовувати частково інтегровані уроки, оскільки цього вимагають об'єктивні умови. Зокрема, теми різних предметів не завжди збігаються в часі їх вивчення. Крім того, проведення повністю інтегрованого уроку може бути складним через необхідність включити додатковий матеріал, який не поєднується з основною темою уроку.

Учителі обирають тему, основну мету та завдання для кожного уроку, визначаючи загальні та специфічні аспекти для кожного предмета. Тип уроку визначається залежно від теми, мети та завдань. Виходячи з цього, підбирається навчальний і методичний матеріал, який найкраще відповідає задуму. Для досягнення поставлених цілей підбираються оптимальні методи та техніки навчання, а структура уроку ретельно продумується для забезпечення максимальної ефективності навчання.

В освітньому процесі акцент робиться на ініціативність і дослідницьку активність учнів, а не на просте запам'ятовування фактів. Навчання організовано через створення ситуацій, які спонукають до аналітичного мислення та критичного підходу, з урахуванням особливостей кожної дисципліни. Під час занять визначається ступінь залучення кожного викладача: вони можуть взаємодіяти як рівноправні учасники діалогу або ж один із них буде підключатися до процесу лише епізодично.

У навчальний процес вводять методику бінарних занять, яка об'єднує знання з двох різних дисциплін. Цей підхід дає можливість ефективно поєднувати матеріали двох предметів, наприклад, хімії та математики, географії та математики, фізики та хімії, що сприяє глибшому розумінню і зв'язкам між дисциплінами [22].

Залежно від освітніх цілей інтегровані заняття можна поділити на такі типи: заняття для ознайомлення з новим матеріалом, заняття для систематизації та узагальнення знань, комбіновані та бінарні заняття. Варто зазначити, що підготовка і проведення інтегрованих та бінарних занять потребує значної підготовки та зусиль від викладачів.

Для успішного проведення таких занять важливо дотримуватися наступних умов:

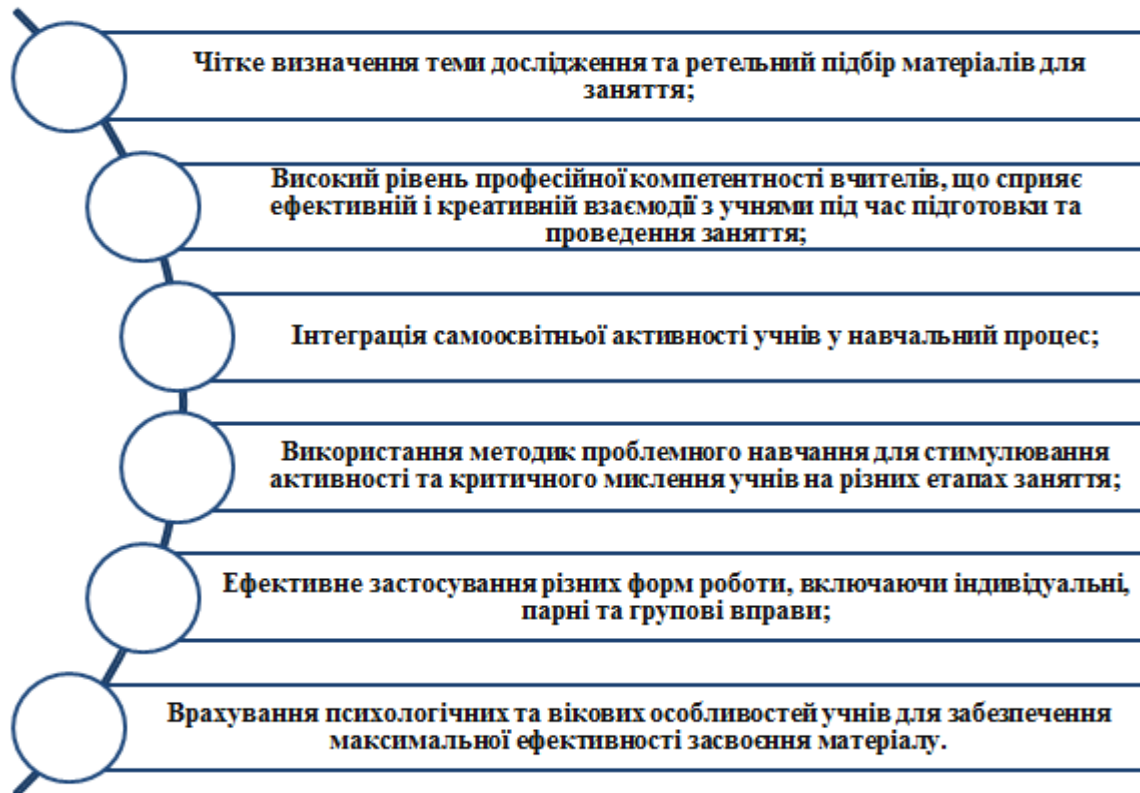

Рис. 2.2. Основні принципи успішного проведення інтегрованих та бінарних занять (складено автором заданими [22])

Впровадження інтегрованих методів у навчальний процес сприяє розвитку різноманітних ключових навичок і знань, серед яких:

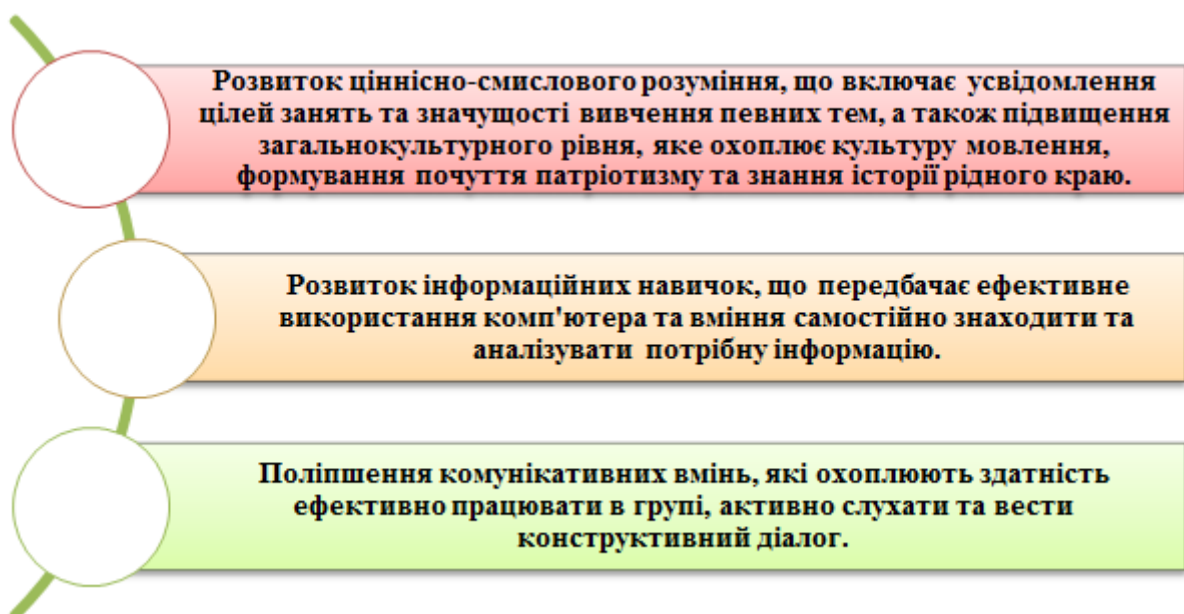

Рис. 2.3. Основні навички та знання в процесі впровадження інтегрованих методів у навчальний процес (складено автором заданими [22])

Методика оцінки результативності комплексного уроку ґрунтується на рівні засвоєння матеріалу учнями за певною темою, що включає їхню здатність усвідомлювати інформацію, структурувати та глибоко розуміти знання. Також оцінюється розвиток когнітивних здібностей учнів під час заняття, зокрема різноманітність і використання форм мислення, таких як аналітичні, синтезуючі та порівняльні навички, а також інші процеси мислення, які були активовані під час уроку, разом із креативністю, підтримуваною викладачами. Враховуються методи, що сприяють проблемно-орієнтованому навчанню, включаючи взаємодію всього класу та індивідуальний внесок кожного учня у вирішення завдань. Аналізується також, наскільки ефективно були організовані та реалізовані навчальні активності, а також те, як інтеграція елементів різних предметів сприяла реалізації концепції безперервності освітнього і виховного процесів.

Методика оцінювання роботи учнів на заняттях, які охоплюють взаємопов'язані дисципліни, ґрунтується на їхньому розумінні суті та зв'язків між темами. Вона враховує глибину засвоєння знань, їхню стійкість та застосування на практиці, а також аналітичні здібності, такі як критичне мислення, розуміння основних ідей, вміння робити обґрунтовані висновки та генерувати узагальнення. Особлива увага приділяється здатності учнів виявляти та усвідомлювати глибокі взаємозв'язки між різними дисциплінами, а не лише їх поверхневе переплетіння [11].

Методика оцінки роботи вчителя під час уроку, що охоплює кілька предметів, базується на детальному аналізі особистісних якостей педагога, які сприяли досягненню основних цілей і завдань заняття. Оцінюється також, наскільки ефективно вчитель зміг інтегрувати знання учнів з різних предметів, а також його розуміння і застосування ключових концепцій об'єднаних дисциплін.

2.2. Можливості для інтеграції в окремих курсах шкільної географії

Інтеграція навчальних дисциплін у сучасній освіті є важливою складовою формування цілісного світогляду учнів. Шкільна географія, з її різноманітним змістом та великим потенціалом для поєднання з іншими предметами, створює

широкі можливості для інтеграції. Учні 6 класу в Україні цього навчального року вчаться за програмою «Нової Української Школи» відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти 2020 року. Освітній процес у 6 класі за програмою «Загальна географія» відкриває унікальні можливості для об'єднання знань з різних дисциплін. Інтеграція як метод навчання допомагає учням усвідомити зв'язки між різними сферами знань та життєвими процесами, що, в свою чергу, підвищує ефективність навчального процесу [31].

Програма з географії для 6 класу пропонує багато можливостей для інтеграції з природничими науками. Теми, що охоплюють літосферу, атмосферу, гідросферу та біосферу, можуть бути успішно поєднані з біологією, хімією та фізикою. Інтеграція в курсі географії 6 класу відкриває учням нові горизонти знань, зміцнюючи їхнє розуміння природних явищ, соціально-економічних процесів і математичних принципів. Цей підхід стимулює критичне мислення, розвиває аналітичні навички та готує учнів до вирішення складних завдань у багатодисциплінарному контексті.

Курс географії для 7 класу, який фокусується на вивченні материків та океанів, надає численні можливості для інтеграції з іншими предметами та розвитку критичного мислення учнів. Інтеграція навчального матеріалу може відбуватися на різних рівнях і в різних формах, включаючи міжпредметні зв'язки, інтерактивні методи та проектну діяльність.

Наприклад, теми, що стосуються кліматичних зон і екосистем, можуть бути поєднані з біологією через дослідження біорізноманіття в різних географічних зонах. Фізика і хімія також можуть бути залучені до тем, що стосуються водного циклу, властивостей води та повітряних мас, а також впливу людської діяльності на клімат.

Вивчення географічних об'єктів може слугувати чудовою основою для інтеграції з історією та культурою. Дослідження історичних подорожей, відкриттів та освоєння нових територій може супроводжуватися аналізом того, як географічне розташування впливало на розвиток цивілізацій, торговельних маршрутів і міграційних процесів.

Впровадження міжпредметних проектів дозволяє учням використовувати

знання з різних дисциплін для вирішення складних завдань.

Наприклад, проект, що передбачає створення моделі екосистеми або розробку плану з охорони водойми від забруднення, може об'єднувати знання з географії, біології та екології. Курс географії для 7 класу відкриває унікальні можливості для інтегрованого навчання, що допомагає учням сформувати комплексний погляд на світ і зрозуміти взаємозв'язки природних процесів, явищ, а також культурну та історичну спадщину різних народів.

Курс географії для 8 класу під назвою «Україна у світі: природа, населення» пропонує чудові можливості для інтеграції з іншими предметами та практичного застосування отриманих знань. Курс складається з 70 годин і ділиться на кілька тематичних блоків, які охоплюють вивчення природних умов, населення, екології, а також методів географічних досліджень і роботи з картами. Розгляньмо детальніше, як можна реалізувати ці інтеграційні можливості в рамках курсу.

Наприклад, в темі «Природні умови і ресурси України» можна інтегрувати знання з біології, хімії та фізики. Учні можуть досліджувати зв'язки між рослинним і тваринним світом, вплив абіотичних факторів на біорізноманіття, а також хімічний склад і фізичні властивості ґрунтів і вод.

Розділ «Географічна карта та робота з нею» відкриває можливості для застосування математичних навичок, таких як масштабування, обчислення відстаней і площ, а також робота з географічними координатами. Цей розділ також можна інтегрувати з інформатикою, використовуючи ГІС-технології та онлайн-карти.

Тема «Україна на політичній карті Європи і світу» може бути пов'язана з історією та соціальними науками. Учні мають змогу досліджувати, як історичні події вплинули на формування сучасних кордонів, а також на політичне і економічне становище України в світі.

Розділи, присвячені екологічній безпеці, сталому розвитку, водним ресурсам і природокористуванню, створюють можливості для інтеграції з екологією. Учні можуть вивчати значення збереження природних ресурсів, проблеми забруднення та можливі рішення, а також вплив навколишнього

середовища на здоров'я людини.

Тематичні блоки про природу та ландшафти України можуть бути пов'язані з мистецтвом та літературою. Учні мають змогу досліджувати, як природні пейзажі України зображені в художніх творах, поезії та літературі, а також як культурна спадщина та ідентичність народу пов'язані з його природним середовищем.

Курс географії для 9 класу під назвою «Україна і світове господарство» відкриває нові можливості для інтеграції знань і навичок з різних предметів. Дає учням змогу глибше зрозуміти, як географічні фактори впливають на економічний розвиток і як Україна взаємодіє з світовим господарством.

Оскільки курс включає економічну географію, він органічно поєднується з основами економіки. Учні можуть досліджувати, як природні ресурси, такі як земля, вода, мінерали та клімат, впливають на економічний розвиток і формування галузей господарства в Україні та інших країнах. Вивчення таких понять, як національна економіка, ВВП, індекс людського розвитку та світове господарство, допоможе учням краще зрозуміти місце України в глобальному економічному контексті.

Курс надає можливості для вивчення історичного розвитку господарства України та його нинішнього стану. Аналіз історичних міграційних процесів, промислової революції та глобалізації допоможе учням усвідомити, як минулі події сформували сучасну економічну структуру. Інтеграція з соціологією дозволить учням оцінити вплив економічних процесів на суспільство, зокрема питання нерівності, міграції та екологічної безпеки.

Курс «Україна і світове господарство» може бути поєднаний з екологією через дослідження впливу економічної діяльності на навколишнє середовище. Учні можуть вивчати, як видобуток природних ресурсів, промислове виробництво та сільське господарство впливають на якість повітря, води, ґрунту та біорізноманіття. Теми, пов'язані зі сталим розвитком, відновлювальними джерелами енергії та екологічною політикою, сприятимуть глибшому розумінню сучасних екологічних викликів.

Аналіз даних, статистики та графіків є важливою складовою географічної

освіти. Учні можуть використовувати математичні методи для оцінки економічних показників, таких як ВВП, індекс людського розвитку, експорт і імпорт, що допоможе їм краще усвідомити кількісні аспекти економічних процесів і визначити економічний потенціал різних регіонів.

Дослідження культурних особливостей різних країн та їх впливу на економічний розвиток може бути включене в курс через вивчення народних промислів, туристичної індустрії та глобальної культурної взаємодії. Це допоможе учням зрозуміти, як культурна спадщина та креативні індустрії впливають на економіку країн.

Отже, інтеграція в курсах географії сприяє формуванню системного світогляду у учнів, укріплює міжпредметні зв'язки та поглиблює розуміння складних природних, соціальних і економічних процесів.

2.3. Приклади реалізації інтегрованих уроків з географії в шкільній практиці

У сучасному світі прагнуть об'єднати різні науки для формування більш цілісного уявлення про всесвітню картину, що відображає концепцію Нової Української Школи. Однак вирішення цієї проблеми неможливе лише в межах однієї дисципліни. Тому виникає необхідність інтеграції знань для створення міждисциплінарних зв'язків.

Інтеграція в навчальному процесі має на меті не лише передачу інформації, але й розвиток у учнів уміння бачити та розуміти зв'язки між різними аспектами світу. Це дозволяє їм сприймати світ як єдине ціле, де всі елементи взаємодіють і впливають один на одного.

Прикладом такої інтеграції може бути урок для 6 класу на тему «Частини Світового океану. Морські подорожі в романі Жуля Верна «П'ятнадцятирічний капітан». У цьому уроці поєднуються знання з географії та зарубіжної літератури. Інтеграційні моменти проявляються через узагальнення інформації про Світовий океан, аналіз художнього тексту, роботу з фізичною картою світу, а також виховання моральних якостей під час літературного аналізу [16].

На уроці передбачені завдання, які включають обговорення розмірів і

значення океанів, визначення морських подорожей героїв роману, а також командну роботу для вирішення географічних та літературних завдань. Інтерактивні елементи, такі як картографічний диктант, вікторина з цитатами з роману та гра «Знайди корабель», активізують участь учнів і підвищують їхню зацікавленість в обох предметах.

Викладання матеріалу через мультимедійну презентацію, виставку творів Жуля Верна та роботу з картками-анограми створює динамічне навчальне середовище, яке сприяє глибшому засвоєнню знань. Урок демонструє, як інтеграція може розширити уявлення учнів, об'єднуючи літературні та географічні концепції в одне ціле [16].

Іншим прикладом інтегрованого уроку є «Географічний паралелограм» для 8 класу [11], який об'єднує математику та географію, акцентуючи увагу на використанні геометричних знань для вирішення географічних задач. Процес інтеграції включає застосування властивостей паралелограма та квадрата для визначення прямих координат на топографічних картах, а також дослідження зв'язку між геометричними фігурами і картографічними проекціями.

Матеріал на уроці подається через спільну діяльність вчителів геометрії та географії, які поєднують повторення вже відомого з новими практично-дослідницькими завданнями. Завдання розділено на математичні (наприклад, визначення кутів і периметрів геометричних фігур) та географічні (наприклад, визначення координат на топографічній карті), що стимулює учнів до групової роботи та використання міждисциплінарних знань.

Урок акцентує важливість інтеграції знань з різних предметів для вирішення складних задач, розвиває наполегливість і уважність, а також формує просторове мислення і навички орієнтації в географічному просторі. Завдання для самоперевірки та рефлексія в кінці уроку допомагають учням усвідомити свої навчальні досягнення і зрозуміти, як застосувати отримані знання в реальному житті.

Іншим прикладом інтеграції є урок «Політична карта світу. Державний лад України» для 8 класу, який об'єднує географію та історію України. Інтеграція виявляється через вивчення географічних аспектів політичних

кордонів і історичних фактів про становлення держав та їх управлінських структур [11].

Інтеграція полягає у взаємозв'язку між географічним положенням держав та їх історичним розвитком, формами правління, а також впливом на сучасну політичну ситуацію у світі. Урок передбачає активне використання карт, аналіз конституційних документів і історичних даних, що сприяє розвитку критичного, географічного та історичного мислення.

Домашнє завдання розроблене таким чином, щоб учні могли практично застосувати отримані знання. Зокрема, вони створюватимуть проекти про зміни кордонів обраної країни та складатимуть кросворд, що допоможе закріпити вивчений матеріал і розвинути дослідницькі навички.

Є можливість інтегрувати географію з іноземними мовами, зокрема з англійською. Наприклад, під час вивчення теми «Велика Британія» у 10 класі [16] можна провести інтегрований урок, на якому учні зосередяться не лише на географічних особливостях, природних умовах і соціально-економічному розвитку країни, але й на її культурі та традиціях.

Наприклад, урок може починатися з виконання завдань, що поєднують знання з англійської мови та географії. Учні можуть заповнити таблицю асоціацій, присвячену Великій Британії, яка міститиме історико-культурні пам'ятки, економічні аспекти та міжнародні організації.

Матеріал уроку подається двома мовами: учні вивчають географічне положення, природні ресурси, населення, економіку та інші аспекти Великої Британії, використовуючи як англійську, так і українську мови. Завдяки інтерактивним вправам, таким як «Правда чи Неправда» та «Закінчи речення», учні закріплюють отримані знання, застосовуючи англійську мову та географічні терміни.

Далі вивчення теми включає індивідуальні та творчі завдання, такі як підготовка доповідей про Оксфордський та Кембриджський університети або створення комп'ютерної презентації про Велику Британію. Це дозволяє учням глибше зануритися в культуру та особливості країни, використовуючи англійську мову [16].

Отже, інтегрований підхід допомагає учням краще засвоювати і запам'ятовувати інформацію, а також підвищує їхній інтерес до вивчених предметів.

2.4. Оцінка ефективності інтегрованих уроків з географії у навчальному процесі

Оцінку ефективності впровадження інтегрованих уроків з географії у навчальний процес можна розглядати з кількох ключових аспектів. Першим аспектом є те, що впровадження інтегрованих уроків сприяє підвищенню якості знань учнів. Інтеграція різних предметів сприяє глибшому розумінню географічних явищ та процесів. Учні здатні краще засвоювати матеріал завдяки використанню міждисциплінарних підходів і застосуванню знань у ширшому контексті. Другий аспект – це розвиток критичного мислення у школярів. Інтегровані уроки стимулюють аналітичне та критичне мислення, оскільки учні вчаться зіставляти факти, аналізувати дані з різних джерел і робити власні висновки. Ще одним аспектом є формування міждисциплінарних компетентностей. Учні опановують навички, що дозволяють їм інтегрувати знання з географії, історії, економіки, біології тощо. Це сприяє формуванню цілісного світогляду та вмінню використовувати знання на практиці. Наступним аспектом є підвищення мотивації до навчання. Завдяки новим формам роботи, таким як проекти, рольові ігри чи кейс-методи, інтегровані уроки роблять навчання більш цікавим і практично орієнтованим, що сприяє активному залученню учнів до навчального процесу. Також інтегровані уроки сприяють розвитку навичок співпраці та комунікації. Групові завдання під час інтегрованих уроків сприяють розвитку комунікативних навичок, вмінню працювати в команді та обговорювати різні точки зору. Інтегровані уроки допомагають учням побачити практичну цінність географічних знань, зокрема у вирішенні сучасних екологічних, соціальних чи економічних проблем. Системний підхід до навчання дозволяє учням вчитися бачити зв'язки між предметами, що в свою чергу сприяє формуванню комплексного мислення і кращому розумінню складних глобальних процесів. В процесі інтегрованого навчання учні демонструють вищі результати

під час тестування та практичних занять. Покращується вміння застосовувати географічні знання у різних контекстах (екологія, планування територій, глобалізація тощо). Формується інтерес до продовження навчання у напрямках, пов'язаних з географією та суміжними науками.

РОЗДІЛ 3

ПРИКЛАДИ РОЗРОБОК ІНТЕГРОВАНИХ УРОКІВ З ГЕОГРАФІЇ ДЛЯ УЧНІВ 8 КЛАСУ

У курсі географії для 8 класу «Україна у світі: природа, населення» розглядається всебічне вивчення України, що формує науково-географічне розуміння країни як важливої частини світової спільноти. Такий підхід заохочує учнів задуматися про тісні взаємозв'язки між природними системами та соціальними процесами, допомагає їм відчувати свою приналежність до великої нації та виховує повагу до українського народу і його культурних традицій.

Програма акцентує увагу на інтеграції знань, здобутих учнями в попередніх класах, поєднуючи фізичні та соціально-географічні аспекти для більш глибокого розуміння природи і населення України. Вона спрямована не лише на збагачення теоретичних знань, але й на розвиток практичних навичок, що дозволяють учням активно і відповідально брати участь у житті географічного простору країни.

Особливу увагу приділено виконанню практичних завдань, які допомагають удосконалити навички роботи з картами та іншими джерелами географічної інформації, а також сприяють розвитку здатності виявляти взаємозв'язки між природою і суспільством. Таке навчання не лише розширює знання учнів, а й формує в них навчально-пізнавальні, ціннісні та соціально-професійні компетенції.

Вивчаючи географію, учні вчаться сприймати світ у його складності та різноманітті, а також відкривають для себе важливість України на глобальному рівні. Вони не лише здобувають розуміння, а й починають цінувати культурні та природні багатства своєї країни, що є основою для формування свідомих, освічених і патріотичних громадян.

Тема «Озера, штучні водойми і канали України» відкриває для учнів важливий аспект науково-географічного пізнання своєї країни. Вона сприяє

формуванню цілісного уявлення про природні та штучні водні ресурси, їхню роль і значення в природі, економіці та житті суспільства. Дослідження цієї теми допомагає учням не лише поглибити свої знання про гідрографічну мережу України, але й усвідомити важливість збереження водних ресурсів, а також вивчити соціально-географічні та екологічні процеси, пов'язані з використанням і охороною вод.

Основною метою інтегрованого уроку є не лише надання учням систематизованих знань про озера, штучні водойми та канали України, а й формування розуміння комплексного підходу до вивчення цих природних і штучних водних об'єктів.

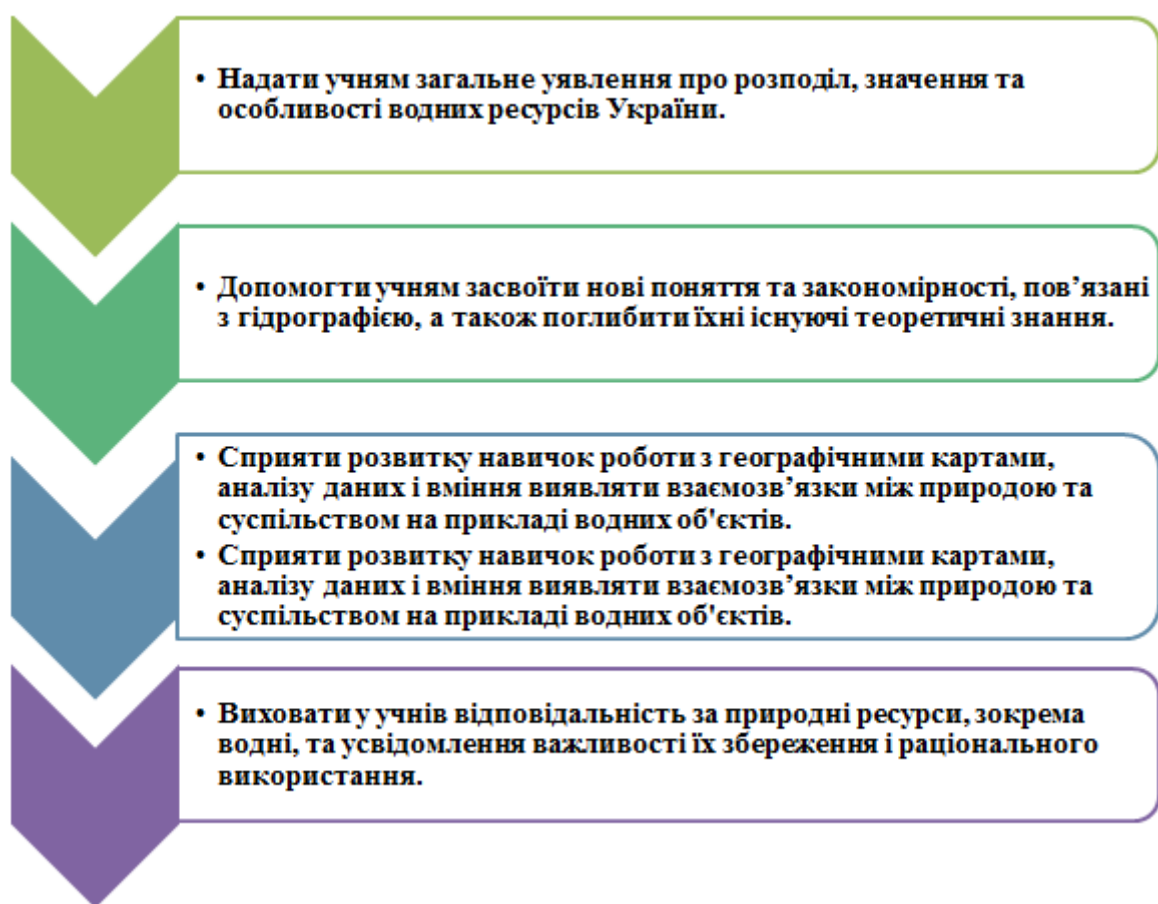

Рис. 3.1. Основні завдання інтегрованого уроку (складено автором за даним [44])

Практичні роботи, такі як аналіз карт, дослідження конкретних водойм та оцінка їх значення і впливу на природу і суспільство, допоможуть учням краще зрозуміти матеріал, розвинути аналітичні навички та навчально-пізнавальні компетенції. Такий підхід сприяє формуванню у учнів глибокого розуміння

екологічної, економічної та соціальної ролі водних ресурсів у житті держави і кожного громадянина, а також усвідомлення важливості їх обережного та відповідального використання.

Вивчення теми «Озера, штучні водойми і канали України» у форматі інтегрованого міжпредметного уроку для восьмикласників створює унікальні можливості для глибшого пізнання навколишнього світу. Ця тема є чудовим вибором, оскільки охоплює багато дисциплін, зокрема географію, екологію, історію та технології, що сприяє комплексному підходу до навчання.

Урок надасть учням можливість не лише отримати детальну інформацію про географічне положення, фізичні характеристики та екологічний стан озер, штучних водойм і каналів України, але й краще зрозуміти взаємозв'язки між природним середовищем і людською діяльністю. Це спонукатиме їх замислитися про важливість водних ресурсів для життя країни та необхідність їх збереження і раціонального використання.

Інтеграція з іншими предметами, такими як історія, дає можливість виявити значення водних шляхів у розвитку цивілізацій, торгівлі та культурних обмінів, а також їх вплив на важливі історичні події в Україні. Наприклад, можна розглянути тему «Великі географічні відкриття та становлення капіталістичних відносин», де буде проаналізовано, як водні шляхи сприяли розвитку торгівлі та культурних обмінів в Україні. Також можна включити теми «Держави Західної Європи в XVI-XVII ст.» з курсу «Всесвітня історія» 8 класу, щоб дослідити історичні фактори, пов'язані з водними об'єктами в Європі та їхній вплив на Україну.

Екологічний аспект навчання акцентує увагу на важливості збереження водних ресурсів, проблемах забруднення та можливих рішеннях цих питань. Включення технологій і інженерії відкриває нові можливості, показуючи, як штучні водойми створюються, управляються та використовуються для задоволення потреб людей і промисловості. Урок можна поєднати з темою «Організм людини як біологічна система» з курсу біології для 8 класу, де учні вивчатимуть, як якість води впливає на здоров'я людини. Іншим варіантом інтеграції може бути тема «Дихання», під час якої можна обговорити зв'язок

між станом водних екосистем і якістю повітря.

Важливість інтегрованого уроку полягає в його здатності формувати у учнів повагу до природних ресурсів своєї країни, усвідомлення глобальних екологічних проблем та стимулювати їх до активної участі у вирішенні цих питань. Одночасно, розвиваючи критичне мислення та навички аналізу і синтезу інформації з різних джерел, урок сприяє становленню всебічно розвиненої особистості. Отже, вибір теми «Озера та штучні водойми України» для інтегрованого міжпредметного уроку є не лише академічним, а й стратегічним рішенням, яке відкриває учням доступ до складного і взаємопов'язаного світу, спонукаючи їх до отримання знань і розвитку як особистостей, здатних позитивно впливати на світ навколо.

У сучасній освіті велике значення має інтеграція різних предметів, що сприяє глибшому розумінню світу та формуванню цілісного бачення знань. Прикладом такого підходу є інтегрований урок з географії та математики для 8 класу на тему «Озера та штучні водойми України». Він не тільки дає знання про географічне розташування та екологічну роль водойм, але й навчає учнів використовувати математичні навички для аналізу та розв'язання практичних задач.

Конспект уроку викладено в пункті 3.1 Урок починається з організаційного моменту, що створює позитивну навчальну атмосферу, та актуалізації попередніх знань. Учні мають змогу пригадати основні географічні об'єкти України, такі як Дніпро, Карпати та Чорне море, що стане основою для подальшого поглиблення знань. Урок зосереджений на зв'язку між географічними об'єктами та математичними поняттями (масштаб, відсотки, площа), зокрема розрахунку площ озер і водойм за картами, визначенні об'єму води, використанні масштабів для вимірювань і аналізу. Це допомагає учням краще усвідомити взаємозв'язки у навколишньому середовищі.

Рис. 3.2. Структура інтегрованого уроку
(складено автором за даними [44])

На мотиваційному етапі уроку вчитель розповідає про важливість водойм для України, підкреслюючи їхнє екологічне, економічне та соціальне значення. Питання, що ставляться, спонукають учнів замислитися над відповідальним використанням природних ресурсів і важливістю їхнього збереження. Наприклад, урок може початися з розповіді про найбільші озера України, такі як Світязь, Ялпуг, Синевир, акцентуючи увагу на їхній ролі в екосистемі, розвитку туризму та підтримці місцевої економіки. Далі варто показати, як забруднення водойм відображається на здоров'ї людей та економіці, використовуючи реальні приклади, як-от забруднення річок промисловими відходами чи вплив сільськогосподарських хімікатів на водні ресурси.

Після цього учням можна поставити такі запитання:

1. Чому, на вашу думку, важливо зберігати чистоту водойм?
2. Які екологічні наслідки можуть виникнути внаслідок забруднення водних ресурсів?
3. Як стан водних ресурсів впливає на економічний розвиток регіону?
4. Які заходи для захисту водних ресурсів ви знаєте, і як вони можуть

бути впроваджені у вашій громаді?

5. Яким чином водойми сприяють розвитку туризму та відпочинку у вашій місцевості?

Основна частина уроку передбачає вивчення нового матеріалу, де географічні знання доповнюються математичними розрахунками (табл. 3.1). Учні знайомляться з основними озерами, штучними водоймами та каналами України, їхніми характеристиками та значенням. Завдання з математики допомагають глибше розуміти властивості водойм, як-от об'єм, площу поверхні, глибину, а також розвивати навички обчислення, застосовуючи знання з математики.

Для розрахунків об'єму, площі поверхні та глибини озер і штучних водойм учні використовують топографічні карти масштабу 1:50 000 або 1:100 000. На основі цих карт можна визначити контури водойм та їхні глибини.

Для розрахунку об'єму водойми (V) потрібно знати площу поверхні озера (A) та середню глибину (h):

$$V = A \times h$$

Для визначення середньої глибини озера, необхідно знати виміряні глибини в кількох точках водойми:

$$h_{\text{сер}} = \frac{\sum h}{n}$$

де h – глибини в різних точках, n – кількість вимірювань.

Таблиця 3.1.

Інтеграція географії з математикою на прикладі водойм
(складено автором за даними [44])

Географічний об'єкт	Географічна характеристика	Математичний аспект	Завдання для учнів
Озера	Площа, глибина	Об'єм	Розрахунок об'єму води в озері
Штучні водойми	Довжина, ширина	Площа поверхні	Визначення площі поверхні водосховища
Канали	Довжина, швидкість потоку	Довжина, час	Розрахунок часу, необхідного воді для проходження всього каналу

Закріплення матеріалу відбувається через практичні завдання та групові проекти, що не лише допомагає засвоїти нові знання, а й розвиває дослідницькі навички, командну роботу та вміння аргументувати свою позицію. На завершення уроку учні рефлексують над здобутими знаннями, обговорюючи, що нового дізналися і як ці знання можуть бути корисні на практиці. Домашнє завдання спрямоване на закріплення вивченого та стимулює подальше самостійне дослідження. Наприклад, учням можна запропонувати провести аналіз якості води в місцевому озері або річці, використовуючи доступні методи (перевірити прозорість, наявність забруднювачів, запах, наявність осаду) і скласти короткий звіт з результатами та рекомендаціями щодо поліпшення якості води.

Такий інтегрований підхід не лише розширює знання учнів, а й розвиває в них критичне мислення, здатність застосовувати знання у повсякденному житті та формує відповідальне ставлення до природи. Урок «Озера та штучні водойми України» є прикладом ефективного поєднання різних предметів, що створює нові можливості для розвитку особистості учня в сучасній освіті. У такому підході інтегрований урок стає не тільки джерелом нових знань, але й середовищем для формування важливих життєвих навичок. Учні навчаються аналізувати, встановлюючи зв'язки між розмірами водойм і їхнім впливом на екосистему, та критично оцінювати людський вплив на природні водні ресурси. Включення математики у географічний контекст допомагає застосовувати абстрактні поняття до реальних об'єктів і процесів, роблячи навчання більш змістовним та захопливим.

Обчислення об'ємів, площ поверхонь водойм і швидкостей водних потоків у каналах є чудовою основою для практичних завдань на уроці. Учні не лише виконують математичні розрахунки, але й розуміють їх значення для збереження природних ресурсів, планування водокористування та екологічної безпеки, що сприяє формуванню системного мислення, де кожна дія має свої наслідки. Інтеграція географії з математикою також сприяє розвитку міжпредметних зв'язків, показуючи, що знання з одного предмету можуть бути корисними в іншому контексті. Це мотивує учнів до активної участі, підвищує

їхній інтерес до навчання та формує навички, необхідні для життєвого і професійного самовизначення.

Отже, інтегрований урок на тему «Озера та штучні водойми України» стає не лише засобом навчання, а й важливим інструментом для соціалізації та особистісного розвитку учнів. Він демонструє взаємозв'язок між різними галузями знань, виховує відповідальне ставлення до природних ресурсів і допомагає учням мислити глобально, з урахуванням майбутнього нашої планети.

3.1. Конспект інтегрованого уроку з географії на тему «Озера та штучні водойми України» для 8 класу

Навчальна мета уроку: сприяти засвоєнню учнями знань про географічне розташування, характеристики та значення озер, штучних водойм і каналів України; поглибити розуміння процесів, що формують та визначають стан водних ресурсів; дослідити вплив водойм на клімат, екосистеми та повсякденне життя людей у регіоні.

Розвиваюча мета уроку: сформувати навички аналізу, порівняння та оцінки інформації про водні ресурси за допомогою географічних карт та інших джерел; розвивати критичне мислення через аналіз питань збереження та використання водних ресурсів; заохочувати інтерес і дослідницькі навички, виконуючи практичні завдання та проекти.

Виховна мета уроку: сформувати свідоме ставлення до природних ресурсів, зокрема водних об'єктів, і їхньої ролі у збереженні біорізноманіття та забезпеченні людських потреб; заохочувати усвідомлення важливості збереження водних ресурсів та відповідального ставлення до природи; виховувати почуття патріотизму і поваги до природної спадщини України через знайомство з унікальними водними об'єктами країни.

Тип уроку: змішаний.

Необхідне обладнання: калькулятор, лінійка, фізична карта України.

Ключові та основні поняття: за темою уроку.

Хід уроку

I. Організаційний момент уроку.

Привітання з учнями та перевірка їхньої присутності. Підготовка робочих місць і необхідного обладнання для проведення уроку.

II. Актуалізація опорних знань, умінь і навичок учнів.

Коротке опитування основних гідрологічних термінів, географічних знань про водойми і загальної інформації про гідрографію України.

- Що таке водосховище і чим воно відрізняється від природного озера?
- Назвіть найбільше озеро в Україні та його місцезнаходження.
- Що таке канал з точки зору географії та для яких цілей він може використовуватися?

Обговорення: Який вплив водойми мають на клімат, екосистеми та життя людей?

Вчитель: Подумайте, як, на вашу думку, озера впливають на клімат у навколишніх районах? Чи здатне велике водосховище змінити мікроклімат місцевості?

• Озеро має середню довжину 500 м і ширину 300 м. Середня глибина становить 8 м. Визначте об'єм води в озері в м³.

• Розв'язання:

• Об'єм розраховуємо за формулою об'єму паралелепіпеда:

• $V = l \times w \times h$, де l – довжина, w – ширина, h – висота (глибина). Підставляємо значення: $V = 500 \times 300 \times 8 = 1200000$ (м³)

Рис. 3.3. Математичне завдання на обчислення об'єму води у водоймі [44]

III. Мотивація навчальної та пізнавальної діяльності.

Вступне слово вчителя про важливість водойм для України, екосистем та життя людей.

Постановка запитань: Чому важливо знати про водні ресурси та зберегти їх? Як ми можемо відповідально використовувати водойми?

IV. Вивчення нового матеріалу

1. Огляд основних озер України із застосуванням числових даних: площа, довжина, ширина та глибина озер.

2. Характеристики штучних водойм: обчислення об'єму води у штучних водоймах, використання формул для визначення площі.

3. Канали України: вимірювання довжини каналів і розрахунок швидкості потоку води.

4. Використання математики для вирішення екологічних питань: розрахунок рівня забруднення на основі відсоткових співвідношень і об'ємів води.

5. Заходи для охорони водойм з математичної точки зору: планування водокористування за допомогою розрахунків об'ємів води та потреб.

V. Закріплення вивченого матеріалу

Робота з картами: визначення місцезнаходження великих озер, штучних водойм і каналів України.

Розв'язування задач на обчислення об'ємів води в різних водоймах за допомогою відомих формул.

Групова робота: «Проект охорони місцевої водойми» - розробка пропозицій щодо збереження та раціонального використання однієї з водойм.

Обговорення проектів.

VI. Підсумки уроку

Підсумок уроку: основні висновки та нові знання, здобуті під час заняття.

Рефлексія: що нового ви дізналися сьогодні? Чому це має значення для вас і для нашого розуміння водних ресурсів?

VII. Домашнє завдання (на вибір)

Підготувати короткий реферат про одне з озер, штучних водойм чи каналів України, з акцентом на його важливість та проблеми, пов'язані з його

збереженням. Обрати одну проблему, що стосується водоюм, та запропонувати можливі шляхи її вирішення. Провести власне дослідження якості води в місцевому озері або річці, використовуючи доступні методи, та написати короткий звіт про результати дослідження і можливі заходи для поліпшення якості води.

3.2. Конспект інтегрованого уроку з географії на тему «Політична карта світу. Державний лад України» для 8 класу

Навчальна мета уроку: ознайомити учнів із політичною картою світу, її складовими та формами правління в різних країнах; вдосконалити навички роботи з картографічними матеріалами; навчити учнів аналізувати й оцінювати отриману інформацію; пояснити відмінності між поняттями «країна» та «держава». Також урок спрямований на формування патріотичного ставлення до України як держави з багатою історією, розвиток географічного мислення, уміння аналізувати й встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, а також поглиблення знань про історичні аспекти формування сучасної політичної карти світу.

Розвивальна мета уроку: формувати навички аналізу та синтезу, навчати виявляти спільні риси та взаємозв'язки між широтною зональністю, висотною поясною і особливостями рослинного та тваринного світу.

Виховна мета уроку: сприяти розвитку інтересу до географії та історії, формувати активну громадянську позицію, пізнавальну активність і самостійність у роботі з додатковими джерелами інформації, враховуючи індивідуальні можливості та здібності учнів.

Форма уроку: урок засвоєння нового матеріалу.

Методи навчання: розповідь, пояснення, бесіда, ілюстрація.

Матеріали та обладнання: підручник, настінні та електронні карти, що відображають територію України і світу в різні історичні періоди, презентація, створена у програмі Canva, Конституція України.

Очікувані результати: учні зможуть наводити приклади країн, які утворилися в останні десятиліття, аналізувати події та процеси, що впливали на зміну політичної карти світу у різні історичні періоди; визначати держави з різними формами правління та характеризувати державний устрій України.

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних вмінь і знань

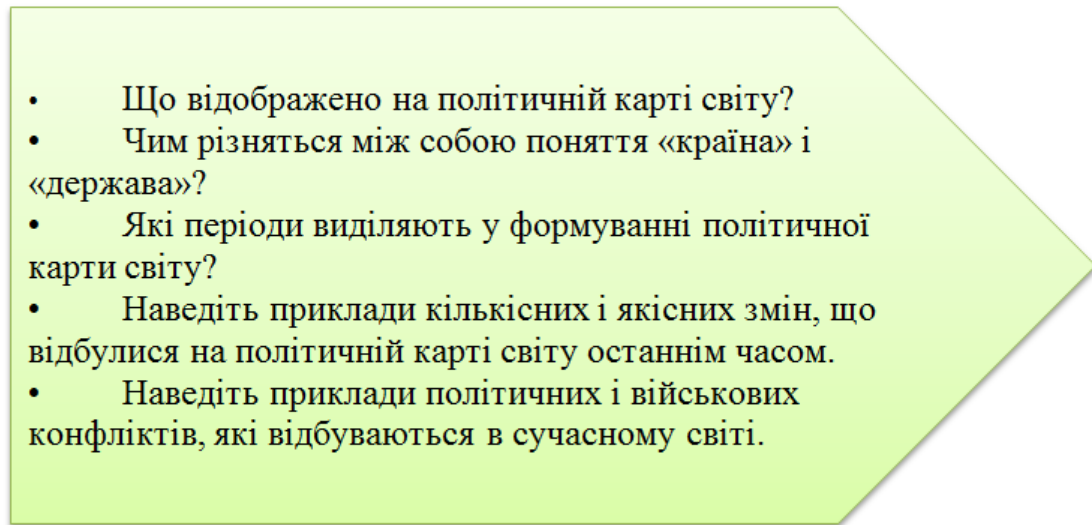

Рис. 3.4. Прийом «Інтелектуальна розминка» [44]

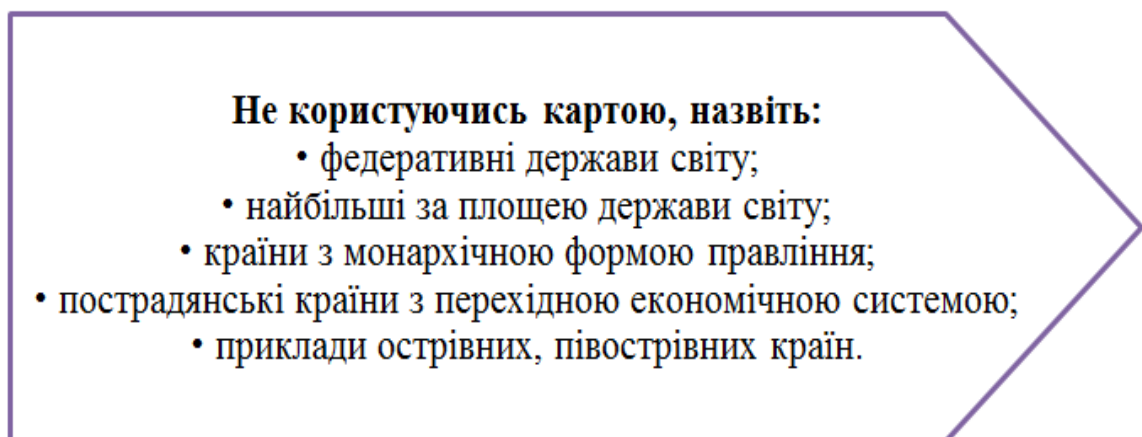

Рис. 3.5. Прийом «Географічна розминка» [44]

III. Мотивація навчальної та пізнавальної діяльності

Метод «Проблемне питання» передбачає обговорення актуальних подій у світі, зокрема політичних процесів. Оскільки світова політика впливає на наше повсякденне життя, важливо розуміти структуру політичної карти, її основні елементи та вміти аналізувати відносини між країнами. Це дозволяє краще усвідомлювати причини та наслідки змін, які відбуваються на політичній карті світу.

Прийом «Для чого це мені знадобиться» допомагає усвідомити практичну

цінність знань. Наприклад, політичні відносини між країнами Далекого Сходу можуть впливати на ціни товарів в Україні та Західній Європі. Конфлікти на Близькому Сході, такі як суперечки між Ізраїлем і Палестиною або Ізраїлем і Ліваном, здатні швидко змінити вартість нафти та продуктів її переробки, зокрема бензину та дизельного палива. Це доводить, що події навіть у віддалених регіонах світу можуть прямо або опосередковано впливати на наше повсякденне життя.

IV. Вивчення нового матеріалу

Політична карта світу.

Методичний прийом «Мозковий штурм». Учні спільно визначають складові політичної карти світу. Вчитель пропонує учням назвати елементи, які вони знають, та фіксує їх на дошці. Після цього разом з учнями вчитель упорядковує інформацію та створює схему, яка відображає основні елементи політичної карти.

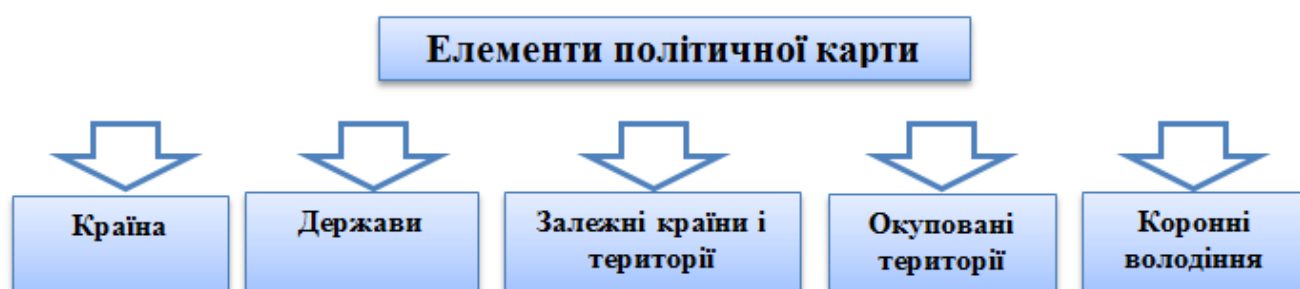

Рис. 3.6. Елементи політичної карти [44]

Роз'яснення різниці між термінами «країна» і «держави».

Країна – це частина земної поверхні, на якій проживає постійне населення, що має спільні культурно-історичні особливості та певну суспільно-географічну цілісність. До країн можуть належати не лише незалежні держави, але й протекторати, домініони та колонії.

Держава – це самостійна країна, яка має політичну владу, незалежну правову систему та можливість самостійно приймати рішення на міжнародній арені.

Залежні країни та території – це країни або території, які перебувають під контролем іншої, суверенної держави як у політичному, так і у військовому плані (наприклад, Гренландія під управлінням Данії або Шпіцберген, що контролюється Норвегією).

Окуповані території – це частини території, які тимчасово перебувають під контролем ворожих збройних сил, зазвичай у результаті військових дій.

Коронні володіння – це території, які належать Великій Британії, але не є частиною Сполученого Королівства і не мають статусу колоній. Прикладом є острови Джерсі, Гернсі та острів Мен у Ірландському морі.

Таким чином, не кожна країна є державою, оскільки не всі країни мають політичну незалежність і самоврядування.

Методичний прийом «Проблемне запитання». Вчитель пропонує учням обговорити актуальні питання, що стосуються міжнародних відносин та історії: Чи знаєте ви країну, яка перебуває у стані війни або збройного конфлікту через певну територію? Учні називають приклади та знаходять на карті спірні території (наприклад, Ізраїль і Палестина). Які великі країни в минулому були колоніями? Учні пригадують із курсу історії та називають такі країни, як США, Канада, Індія та інші.

Цей прийом спонукає учнів до аналізу, закріплює знання з географії та історії та сприяє розвитку критичного мислення.

Пояснення з елементами бесіди. Багато хто думає, що колонії залишилися в минулому, проте це не зовсім так. У сучасному світі досі існують території, які залежать від інших держав. Приклади? Будь ласка! Гібралтар залишається під владою Великої Британії, а Французька Полінезія – під впливом Франції. Але цікаво, що залежні території бувають різними за своїм статусом.

Деякі з них більше нагадують класичні колонії, де вся влада належить людям, яких призначає «материнська» країна. Водночас є й такі, що мають власний уряд, обраний місцевими жителями. Проте навіть у цьому випадку їхні можливості обмежені – наприклад, вони не можуть самостійно укласти угоди з іншими країнами.

Тож, як бачимо, колонії в сучасному світі мають різні форми і статуси. Вони не завжди виглядають так, як у підручниках з історії, але їхнє існування все ще впливає на міжнародну політику та економіку. Цікаво, як ви вважаєте, чи повинні такі території отримати повну незалежність?

Етапи формування політичної карти.

Пояснення з елементами бесіди. Сучасна політична карта світу – це результат тривалого історичного процесу, який почався ще на зорі людської цивілізації й триває досі. Протягом цього шляху відбувалися важливі події, що впливали на політичний поділ світу. Саме ці переломні моменти дозволяють виділити окремі етапи формування політичної карти.

Перший етап – Давній світ (до V століття н.е.). У цей період з'являлися, розвивалися та зникали найдавніші держави, такі як Єгипет, Карфаген, Греція та Рим. Суспільства поступово переходили від племінного устрою до більш централізованих форм управління, як-от монархії та імперії. У цей час виникло три основних типи держав: авторитарні та ремісничі монархії, де влада зосереджувалась у руках правителя; імперії – великі держави, які склалися з різнорідних територій без єдиної політичної системи; міста-держави — компактні територіальні утворення з чіткими межами, де громадяни брали активну участь у політичному житті (наприклад, Афіни, Спарта, Фіви).

Крім того, у цей час формувалися могутні цивілізації, такі як Китай та Індія, які також впливали на вигляд політичної карти того часу. Таким чином, перший етап заклав основи політичної структури світу, яка продовжувала змінюватися з плином історії.

Другий етап – Середньовіччя (V-XV ст.). У Середньовіччі відбувається посилення монархічної влади, яка стає більш централізованою та зосередженою в руках правителів. Велику роль у цьому процесі відігравала релігія, яка підтримувала та виправдовувала владу монархів. Держави прагнули до розширення своїх територій, що призвело до активного поділу земель майже на всіх континентах.

Важливим фактором було також формування внутрішніх ринків, що сприяло економічній консолідації країн. Сильніші держави розширювали свої кордони за

рахунок слабших сусідів шляхом експансії, анексії та військових завоювань. Важливу роль у зміні політичної карти відігравали також династичні шлюби. Наприклад, об'єднання Королівств Леон і Кастилія через шлюб Фердинанда та Ізабелли призвело до утворення Іспанії.

Третій етап – Нові часи (XV ст. – 1914 р.). Цей період розпочався з підписання Тордесільяського договору (1494 р.) та його продовження – Сарагоської угоди (1529 р.). У цих договорах Іспанія та Португалія розділили між собою сфери впливу в нових землях. Для цього була визначена уявна лінія, яка проходила через два полюси та перетинала Атлантичний океан.

Новий етап характеризується активними географічними відкриттями та колонізаційними експедиціями. Європейські країни, зокрема Іспанія, Португалія, Велика Британія, Франція та Нідерланди, створили великі колоніальні імперії. Ці імперії включали території з різними культурами, мовами, релігіями та расами, які не мали спільного історичного минулого.

Отже, у цей період світова політична карта почала набувати глобального характеру, адже європейські країни поділили між собою не лише європейські землі, а й значну частину Америки, Африки, Азії та Океанії.

Четвертий етап – Новітній період (1914 р. – наш час). Цей етап формування політичної карти світу проходив під гаслом «переділу світу». На початку періоду розпалися кілька великих імперій, а на їхньому місці виникли нові національні держави, такі як Чехословаччина, Угорщина, Польща, Литва, Фінляндія та Саудівська Аравія. Ці країни мали різні форми державного устрою (демократії, монархії, авторитарні режими), але всі вони об'єднувалися навколо ідеї національної самобутності. Інші імперії не зникли, а лише трансформувалися у нові форми, як-от Китайська Республіка чи СРСР.

Один із ключових процесів цього періоду – розпад колоніальної системи. Колонії поступово здобували незалежність, що призвело до появи понад 100 нових суверенних держав, переважно в Азії та Африці. До кінця ХХ століття відбулося також розпадання багатонаціональних держав, таких як СРСР, Чехословаччина, Югославія, Ефіопія та Судан. На їхньому місці постали нові незалежні національні держави.

Сучасна політична карта світу відзначається стабільністю міжнародних кордонів, які склалися після Другої світової війни та процесу деколонізації. Водночас у світі зміцнюється роль наддержавних організацій, таких як Європейський Союз (ЄС), НАТО, Організація Договору про колективну безпеку (ОДКБ) та БРІКС. Ці організації впливають на міжнародні відносини, торгівлю та безпеку, об'єднуючи країни для спільного вирішення глобальних проблем.

Отже, новітній період – це час розпаду імперій, деколонізації та утворення нових держав. Цей етап визначив сучасний вигляд політичної карти світу, де більшість кордонів є стабільними, а міжнародне співробітництво відіграє важливу роль у глобальній політиці.

Державний лад та його складники.

Кожна країна має власний спосіб організації влади, який називається державним ладом. Цей лад включає два основних елементи: форму правління та державний устрій. Учитель пояснює цю схему та детально розбирає кожен із її компонентів.

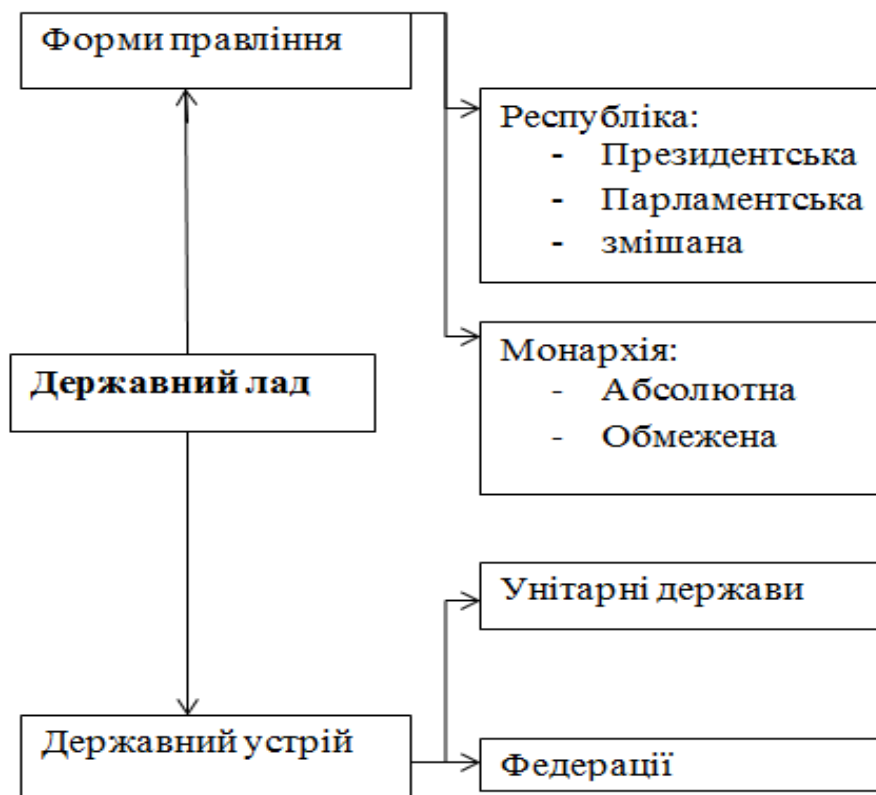

Рис. 3.7. Державний лад та його складники [44]

Державний лад в Україні.

Вчитель зачитує статті Конституції України:

- **Стаття 1:** Україна є незалежною, демократичною, соціальною та правовою державою.
- **Стаття 2:** Суверенітет України охоплює всю її територію, і вона є унітарною державою.
- **Стаття 5:** Україна – це республіка.

Учні разом із вчителем визначають форму державного ладу на основі цих статей: Україна є республікою, суверенною та унітарною державою.

V. Закріплення вивченого матеріалу

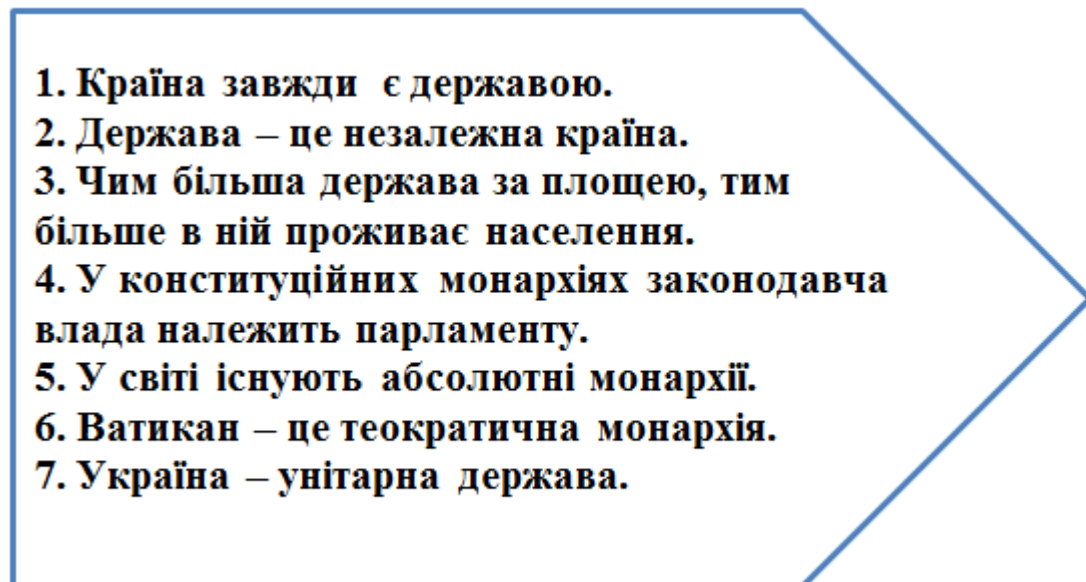

Рис. 3.8. Гра «Вірю, не вірю» [44]

Запитання для дискусії: Чому в сучасному світі все ще існують колонії? Яка форма правління є більш ефективною: республіка чи монархія? Чому республіканська форма правління стала найпоширенішою у світі?

VI. Підсумок уроку, рефлексія.

Політична карта світу постійно змінюється та відображає країни з їхніми кордонами. Сучасний вигляд політичної карти сформувався протягом різних історичних періодів. Кожна країна, представлена на карті, має власний державний лад, що включає форму правління та тип державного устрою.

Україна є незалежною, унітарною державою з республіканською формою правління.

VII. Домашнє завдання Опрацювати параграф 9. Підготувати проект на тему: «Зміни кордонів обраної країни за останні 100 років» (країну обирає кожен учень, але вибір не має повторюватися серед учнів класу). Створити кросворд на тему «Політична карта світу».

3.3. Переваги та недоліки інтегрованих уроків з географії

Інтегровані уроки є сучасним освітнім підходом, який відповідає потребам швидко змінюваного світу. Вони сприяють формуванню компетентностей, що виходять за межі окремих дисциплін, і створюють умови для цілісного сприйняття знань.

Перевагами інтегрованих уроків з географії є формування цілісного світогляду, а саме інтеграція знань із різних дисциплін (наприклад, географії, біології, історії, економіки) дозволяє учням краще розуміти зв'язок між явищами в природі та суспільстві. Практична спрямованість навчання, яка відбувається завдяки поєднанню предметів учні бачать реальне застосування теоретичних знань, наприклад, у питаннях зміни клімату, екології чи глобалізації. Інтегровані уроки сприяють розвитку ключових компетентностей, а саме критичного мислення (аналіз взаємозв'язків між фактами); креативності (пошук нестандартних рішень); комунікаційних навичок (робота в групах, обговорення проблем). Нетрадиційний підхід і практична значущість уроків підвищують зацікавленість учнів та мотивують їх до навчання. Інтегровані уроки адаптовані до сучасних проблем (наприклад, відновлювана енергетика, глобальні міграції), що робить навчання актуальним. Під час впровадження інтеграційного навчання відбувається сприяння міжпредметній співпраці і вчителі різних предметів об'єднують зусилля для створення цікавого та ефективного навчального процесу. Під час інтегрованих уроків учні вчать аналізувати комплексні проблеми, що важливо для їхньої майбутньої професійної діяльності.

Недоліками інтегрованих уроків з географії є складність їх підготовки, так як інтегровані уроки потребують значного часу для розробки, оскільки потрібно

поєднувати матеріали різних дисциплін. Також, вимагають співпраці між вчителями, що не завжди можливо через обмеження часу чи розбіжності в підходах. Високі вимоги до кваліфікації вчителів зобов'язують їх володіти знаннями не тільки з географії, а й з інших дисциплін, пов'язаних із темою уроку. Дуже часто виникають матеріально-технічні труднощі, так як інтегровані уроки часто потребують використання мультимедійного обладнання, інтерактивних ресурсів, експериментальних матеріалів, що може бути недоступним у деяких школах. Ще одним недоліком є те, що через обмежений час уроку існує ризик, що окремі аспекти теми будуть розглянуті недостатньо глибоко. Також, є така проблема, як неоднаковий рівень підготовки учнів, бо інтегровані уроки можуть бути складними для учнів із різним рівнем знань, адже матеріал охоплює кілька дисциплін. Проблеми з оцінюванням, бо інтеграція ускладнює визначення критеріїв оцінювання, оскільки знання учня з кількох дисциплін повинні бути оцінені одночасно. Проблема перевантаженості програм виникає через необхідність поєднувати кілька предметів учні можуть відчувати інформаційне перевантаження.

Інтегровані уроки з географії мають значні переваги, спрямовані на розвиток учнів і підвищення якості освіти, але водночас вимагають ретельної підготовки, ресурсів та високої кваліфікації вчителів. Незважаючи на недоліки, ці уроки є ефективним інструментом для підготовки учнів до вирішення сучасних комплексних проблем.

ВИСНОВКИ

У роботі проаналізовано методика проведення інтегрованих уроків з географії та оцінено їхню ефективність у шкільній освіті. Дослідження показало, що інтегровані уроки можуть значно покращити якість навчання, сприяючи більш глибокому розумінню матеріалу завдяки зв'язкам між різними предметами.

Ключові принципи інтегрованого навчання – взаємозв'язок між предметами, актуальність тем та розвиток критичного мислення – стали надійною основою для створення ефективних уроків. Завдяки цим принципам вдалося розробити уроки, які не лише викликають інтерес у учнів, а й сприяють їхньому інтелектуальному розвитку.

Разом із тим було виявлено й деякі труднощі, пов'язані з інтегрованим навчанням. Основними з них є потреба у високому рівні кваліфікації вчителів та адаптація методичних матеріалів до особливостей інтегрованих уроків. Крім того, важливою є підтримка з боку шкільної адміністрації та доступ до ресурсів, які можна включити в освітній процес.

Результати дослідження показали, що інтегровані уроки є дієвим інструментом для покращення навчальних досягнень. Вони допомагають не лише глибше освоїти знання з географії, але й розвивають навички, важливі в сучасному швидкозмінному світі, такі як міждисциплінарне мислення та здатність ефективно вирішувати складні завдання.

На основі зібраних даних та проведеного аналізу можна зробити висновок, що інтегровані уроки з географії відіграють важливу роль у розвитку інтердисциплінарних навичок учнів, що є особливо актуальним у світлі глобальних екологічних проблем і потреби розуміти процеси, які впливають на локальні умови. Такі уроки, як «Озера, штучні водойми і канали України», надають учням знання, необхідні для усвідомлення зв'язків між природними ресурсами та їх використанням, і формують навички оцінки впливу людської діяльності на довкілля.

Інтегроване навчання також сприяє формуванню ціннісного ставлення до природи. Завдяки інтегрованим урокам учні здобувають не лише теоретичні знання, але й практичні навички, що допомагають їм ставити запитання та знаходити відповіді на реальні проблеми, закладаючи основу для екологічної свідомості. Участь в інтегрованих уроках також допомагає учням краще розуміти та приймати культурне й історичне різноманіття, що є важливим для виховання глобальної громадянськості. Це особливо актуально в сучасному світі, де інтеркультурне розуміння та співпраця є ключовими для вирішення міжнародних конфліктів і просування сталого розвитку.

Впровадження інтегрованих уроків на практиці потребує значних змін у навчальних підходах і управлінні школами. Це стосується не лише розробки навчальних програм, але й створення відповідного навчального середовища, забезпечення педагогів необхідними ресурсами та підтримкою. Також важлива тісна співпраця між учителями різних предметів, що вимагає відкритості до нових методів навчання та готовності до міждисциплінарної роботи.

Отже, хоча впровадження інтегрованих уроків з географії у навчальний процес є непростим завданням, воно також відкриває значні можливості для вдосконалення освітніх практик, які відповідають вимогам сучасного суспільства. Успішна інтеграція таких уроків може стати прикладом для інших навчальних предметів і сприяти вихованню компетентних, відповідальних та освічених громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонов Н. С. Інтеграційна функція навчання. Освіта, 1999. 304 с.
2. Апатова В. Інформаційні технології в шкільній освіті / Н. В. Апатова. – К., 2001. – 228 с.
3. Байда Л. Ю. Школа для кожного посібник. Київ, 2015. 60 с.
4. Бирка М. Ф. Інноваційні засоби навчання / М. Ф. Куделя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: iprobuk.cv.ua/images/mbyrka_article_024.pdf
5. Бойко В. М. Географія : підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закладів / В. М. Бойко, І. Л. Дітчук, Л. Б. Заставецька. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2016. – 296 с.
6. Бех І. Д. Інваріанти особистісно орієнтованого підходу до виховання дитини / І. Д. Бех // Початкова школа. – 2001. – № 2. – С. 3-7.
7. Вестицький М. Б. Технічні засоби в навчанні географії: Посібник для вчителя / М. Б. Вестицький. – К.: Просвіта, 2007. – 144 с.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови. 2005. 728 с.
9. Великодний О. І. Інтегровані уроки: іноземна мова та географія. Суми: Сумський державний університет, 2019. 26 с.
10. Гільберг Т. Г. Географія: підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Т. Г. Гільберг, Л. Б. Паламарчук, В. В. Совенко. — К.: Грамота, 2016. – 272 с.
11. Гуз К. Ж. Теоретичні та методичні основи формування в учнів цілісності знань про природу / К. Ж. Гуз. Полтава: Довкілля – К, 2004. 472 с.
12. Гуменюк В. О. Методичні підходи до інтеграції біології з хімією у школі. Технології інтеграції змісту освіти: збірник наукових праць. Полтава. 2014. Вип. 6. С. 217-222.
13. Гончаренко С. У. Зміст освіти і її гуманітаризації // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи. Київ, 2000. С. 68–76.
14. Державні стандарти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>
15. Державний стандарт базової і повної загальної освіти, рекомендації МОН щодо вивчення географії в школі в 2018-2019 навчальному році, навчальна

програма з географії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.uz.ua/rekomendatsiyi-mon-shhodo-vyvchennya-geografiyi-u-shkoli/>

16. Дугієнко Н. О., Костюк В. О. Пріоритети та перспективи участі України в міжнародних інтеграційних процесах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/14-2016/11.pdf>

17. Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 01. 07. 2019 р. № 1/11-5966. Методичні рекомендації щодо викладання географії у 2019/2020 навчальному році. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://osvitoria.media/metodychni-rekomendatsiyi-shhodo-vykladannya-geografiyi-u-2019-2020-navchalnomu-rotsi/>

18. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

19. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про освіту», щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» (№ 6437).

20. Засекіна Т. М. Інтеграція в шкільній природничій освіті: теорія і практика: монографія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/722404/1/%D0%9C%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F_%D0%97%D0%B0%D1%81%D1%94%D0%BA%D1%96%D0%BD%D0%B0.pdf

21. Іванова О. Інтеграція навчальних предметів як засіб формування життєтворчої особистості молодшого школяра. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/14302/1/Ivanova.pdf>

22. Ільченко В. Р. Інтеграція змісту освіти як виклик часу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/14247/1/ILCHENKO.pdf>

23. Ільченко В. Р. Інтеграція змісту освіти та сучасні проблеми загальноосвітньої школи // Імідж сучасного педагога. Полтава, 2002, № 2 (21). С. 14-17.

24. Ільїнський А. М. Використання інформаційних технологій на уроках

географії. Географія. 2004. №23. с. 15-16.

25. Капіруліна С. Л. Міжпредметні зв'язки як складова шкільної географічної освіти. Проблеми безперервної географічної освіти і картографії: зб. наук. праць. Харків. 2010. Вип. 12. С. 72-77.

26. Касіяник І. П., Мисько В. З. Методика навчання географії (теоретичний аспект). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi75/0056093.pdf>

27. Клочко А. О. Інтегрований підхід як сучасна форма організації навчального процесу. Science and Education a New Dimension. 2013. Vol. 1. с. 85-87

28. Ковальчук Л. Г., Лисиця М. І., Зозуля Н. В. Неузгодженість програм математики та фізики, біології, екології, географії. Інтеграція знань з предметів природничо-математичного циклу: проблеми та шляхи їх вирішення: збірник матеріалів інтернет-семінару. <http://library.ippro.com.ua/attachments/article/241/%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B5%D1%82-%D1%81%D0%B5%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D1%80-2-%D0%B7%D0%B0%D0%BC%D1%83%D0%BB%D0%BA%D0%BE.pdf>

29. Козловська І. М., Стечкевич О. О. Інтеграція змісту природничо-гуманітарного компонента у підготовці майбутніх фахівців технічного профілю. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/4133/4064>

30. Концепція географічної освіти в основній школі: проект. Інститут педагогіки НАПН України / за заг. ред. О. М. Топузов, О. Ф. Надтока, Л. П. Вішнікіна, А. С. Доброскок та ін. Київ : Педагогічна думка. 2014. с 30.

31. Концепція нової української школи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>

32. Конофольська В. В. Інтегровані уроки з інформативною складовою як невід'ємна частина сучасної освіти // Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки..

Київ, 2020. С. 166-172.

33. Корнеєв, В. П. Робота вчителя з підручником географії. Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць. Інститут педагогіки АПН України; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк: РРВ «Вежа». 7, 356.

34. Кривуца І., Несен О. Інтегровані уроки фізичної культури у закладах середньої освіти під час дистанційної форми навчання // Збірник наукових статей «Фізична культура і спорт. Виклики сучасності». Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2022. №2. С. 45-54.

35. Куліченко Л. А. Інтегровані уроки як один із засобів підвищення активності учнів на уроках // Херсон: Таврійський вісник освіти, 2012. №1 (37). С. 250-254.

36. Масляк П. О. Географія: підруч. для 9-го кл. загальноосвіт. навч. закладів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://shkola.in.ua/758-heohrafiia-9-klas-masliak-2017.html>

37. Марченко І., Шанскова Т. Розвиток критичного мислення молодших школярів засобами проблемного навчання [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://eprints.zu.edu.ua/35924/1/%D0%BC%D0%B0%D1%80%D0%BA%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0.pdf>

38. Міністерство освіти і науки України, офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua>

39. Міністерство освіти і науки України, наказ №863 (2018, серп, 08), «Про проведення експерименту всеукраїнського рівня «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення інтегрованого курсу «Природничі науки» для 10-11 класів закладів загальної середньої освіти» на серпень 2018 - жовтень 2022 роки». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0863729-18#Text>

40. Навчальна програма «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти, що працюють за науково-педагогічним проєктом «Інтелект України» / Гавриш І. В., Гога С. С., Свір Н. В / Науково-педагогічний проєкт «Інтелект України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://vseosvita.ua/library/indyvidualnyi-navchalnyi-plan-z-heohrafii-7-klas-intelekt-ukrainy-726029.html>

41. Назаренко Т. Створення шкільного підручника географії на засадах інтегрованого навчання. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ipvid.org.ua/index.php/psp/article/view/193/198>

42. Назаренко Т. Г. Методика навчання географії України в загальноосвітніх навчальних закладах (особливості навчання) / Т. Г. Назаренко. – Х.: ВГ «Основа», 2016. – 112 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://undip.org.ua/news/library/posibniki_detail.php?ID=7026

43. Олійник В. Ф. Забезпечення міжпредметних зв'язків на заняттях // Київ: Рідна школа, 1998. №10. С. 14-17.

44. Освітній портал «На урок» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://naurok.com.ua/konspekt-uroku-z-geografi-dlya-7-go-klasu-natemu-afrika-osoblivosti-geografichnogo-polozhennya-ta-istoriyadoslidzhennya-materika-11664.html>

45. Пестушко В. Ю. Географія: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закладів / В. Ю. Пестушко, Г. Ш. Уварова, А. І. Довгань – Київ: Генеза, 2017. – 272 с.

46. Підоріна Л. І. Технології інтегрованого навчання географії та проблема ефективного їх використання. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJrN/Pbgo_2008_8_58

47. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>

48. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання / О. І. Пометун. – К.: Генеза, 2003. – 192 с.

49. Пруднікова Л., Середнікова В. Урок-подорож «Від минулого – до сучасності»: інтегрований урок з історії і географії // Рідна школа: щомісячний науково-педагогічний журнал. Київ, 2009. № 8/9. С. 60-62.

50. Савка О., Борис І. Інтегрований урок як спосіб реалізації особистісно-орієнтованого навчання // Початкова освіта. Київ, 2007. №20. С.9-14.

51. Семаньків М. В. Інтегровані уроки як засіб підвищення якості знань учнів. «Інформаційні технології та комп'ютерне моделювання»: матеріали Міжнародна науково-практична конференція м. Івано-Франківськ, 14-19 травня 2018 р. 2018. С.105-108.
52. Смірнова В. О. Впровадження інтегрованого підходу до структурування правових знань педагога професійної школи. Методичні рекомендації. Дрогобич. 2002. – 128 С.
53. Солошенко О. В., Сокальський А. І. Інтегровані уроки географії 8-9 класи. Київ, видавничий дім «Перше вересня», 2019. 120 с.
54. Топузов, О. М. Теоретико-методичні засади особистісно орієнтованого шкільного підручника. Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць. Київ: Ін-т пед. НАПН України; Харків: ФОП Стеценко І. І., 10, 8–15.
55. Топузов, О.М., Самойленко, В.М., Вішнікіна, Л.П. (2012) Загальна методика навчання географії: підручник. Київ : ДНВП «Картографія».
56. Топузов, О. М., Надтока, О. Ф. та ін. (2018) Концепція географічної освіти в основній школі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/714119>
57. Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики. – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.
58. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії. Підручник. / О. І. Шаблій. – Л.: ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 444 с.
59. Шейнис А. І. Методика використання мережі Інтернет при дистанційному вивченні глобальних проблем людства в курсі географії: Дис. канд. пед. наук.; 2000. – 162 с.
60. Якиманська І. С. Розвивальне навчання / І. С. Якиманська. – М., 2000. – 144 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Інтегрований урок географії та геометрії у 8 класі

Тема: Географічний паралелограм

Мета:

- **Навчальна:** закріпити означення паралелограма, закріпити вміння розпізнавати та будувати паралелограм, закріпити вміння визначати прямокутні координати за топографічною картою
- **Розвиваюча:** розвивати вміння застосовувати властивості паралелограма до розв'язування задач.
- **Виховна:** виховувати наполегливість, увагу.

Компетенції:

- **Математичні:** Оперувати числовою інформацією, геометричними об'єктами на площині.
- **Географічні:** оперувати алгоритмом визначення географічних та прямокутних координат об'єктів за топографічною картою, формувати в учнів просторове уявлення про земну поверхню, розміщення об'єктів на карті, розвивати вміння усвідомлено орієнтуватися на карті та працювати з нею.

Тип уроку: удосконалення умінь і навичок.

Обладнання: опорний конспект, навчальна презентація, комп'ютер, проектор, екран, настінна топографічна карта, комплект топографічних карт, лінійки, калькулятори.

Хід уроку:

I. Самовизначення до навчальної діяльності. Вчителька геометрії.

Вітаю! Сьогодні ми поговоримо про паралелограм у якого всі сторони рівні і всі кути рівні – про квадрат. Я впевнена, що нам буде цікаво застосовувати набуті математичні знання до різноманітних життєвих задач. І цей урок ми проведемо разом з вчителькою географії пані Тетяною.

Вчителька географії. Вітаю! А як ви думаєте, як географія пов'язана з геометрією?

II. Актуалізація знань.

Вчителька геометрії: Діти, ну що розпочнемо з математичної розминки.

Дайте найбільшу кількість правильних відповідей:

1. Паралелограм - це
2. Протилежні сторони паралелограма ...
3. Протилежні кути паралелограма ...
4. Сума кутів, що прилягають до однієї сторони паралелограма, дорівнює...
5. Діагоналі паралелограма точкою перетину ...
6. Прямокутник – це ...
7. Діагоналі прямокутника ...
8. Ромб – це...
9. Діагоналі ромба перетинаються під кутом
10. Квадрат – це ...
11. Кути квадрата дорівнюють ...
12. Кут між діагоналлю і стороною квадрата дорівнює ...

Вчителька географії: А зараз географічна розминка:

1. Що таке географічна карта?
2. Чим відрізняється географічна карта від топографічної?
3. Що є математичною основою карти?
4. Які ви знаєте картографічні проєкції?
5. Яка математична фігура є основою в циліндричних проєкціях?
6. Яка математична фігура є основою в конічних проєкціях?
7. Як називається картографічна проєкція, якщо проєктування здійснюється на дотичну площину?
8. Що таке спотворення на географічних картах і де вони відсутні?
9. Чи є спотворення на топографічних картах?
10. Що таке масштаб?
11. Які є види масштабу?
12. В яких одиницях вимірювання записують числовий масштаб?
13. Що таке градусна сітка на географічних картах?

14. Що таке паралелі?
15. Що таке меридіани?
16. Хто вперше наніс на карту паралелі і меридіани?
17. Яка сітка нанесена на топографічних картах?
18. Через яку кількість кілометрів наносять на топографічну карту кілометрову (квадратну) сітку?
19. Що визначає прямокутна координата X?
20. Що визначає прямокутна координата Y?

III. Практично – дослідницька частина

Вчителька геометрії: Для подальшої роботи ми об'єднаємося у групи за допомогою лотереї (діти обирають жереб з означенням того чи іншого чотирикутника і об'єднуються у відповідні команди «ПРЯМОКУТНИК», «РОМБ», «КВАДРАТ»)

Завдання для I групи. На стороні BC квадрата ABCD позначено точку G так, що кут AGB дорівнює 106° . Знайдіть кут CAG

Завдання для II групи. Точки H, K, N, G є серединами відповідних сторін квадрата AB, BC, CD, DA. Доведіть, що чотирикутник HKNL – квадрат

Завдання для III групи. У трикутнику ABC відомо, що кут C дорівнює 90° . $AC=BC=28$ см. Дві сторони квадрата лежать на катетах трикутника, а вершина E належить гіпотенузі AB. Знайдіть периметр квадрата CDEF

Вчителька географії:

Завдання для I групи

Географічна задача:

За топографічною картою визначити прямокутні координати X та Y точки __г.Вівсяна__, яка розташована в квадраті __6613__

Відповідь: $X=6066750$ $Y=4313520$

Завдання для II групи

Географічна задача:

За топографічною картою визначити прямокутні координати X та Y точки __г.Михайлівська__, яка розташована в квадраті __6812__

Відповідь: $X=6068200$ $Y=4312875$

Завдання для III групи

Географічна задача:

За топографічною картою визначити прямокутні координати X та Y точки __г.Зелена__, яка розташована в квадраті __8016__

Відповідь: $X=6080350$ $Y=4316700$

IV. Підсумок:

Учні виконують тестові завдання <https://www.classmate.com/code/JVP873>

- Домашнє завдання: повторити навчальні одиниці

V. Рефлексія навчальної діяльності на уроці

Любі діти продовжте, будь ласка одне з речень:

- сьогодні я дізнався/лася...
- мені було цікаво...
- я виконував/ла завдання...
- я зрозумів/ла, що...
- тепер я можу...
- я відчув/ла, що...
- мене здивувало...
- ці знання я зможу використати (поза уроками) ...
- мене здивувало...